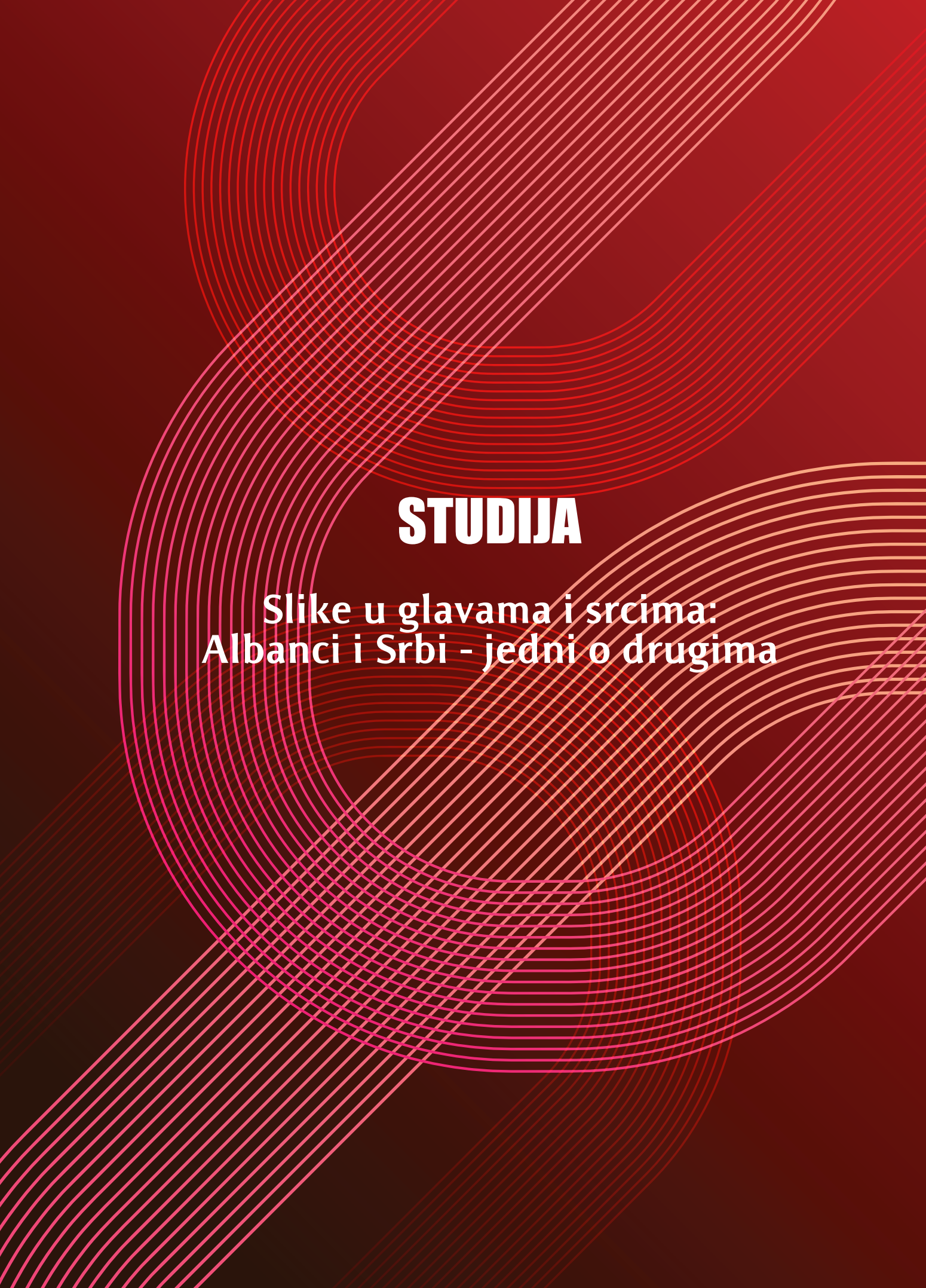

The background of the entire page is a solid dark red. Overlaid on this are numerous thin, wavy lines in a lighter shade of red/pink. These lines flow across the page in a complex, organic pattern, creating a sense of movement and depth. They form loops and curves that frame the central text.

STUDIJA

**Slike u glavama i srcima:
Albanci i Srbi - jedni o drugima**

ZORAN GAVRILOVIĆ • DUŠAN RADAKOVIĆ

STUDIJA

Slike u glavama i srcima: Albanci i Srbi - jedni o drugima

O PROJEKTU

Projekat „Srpsko-albansko medijsko ogledalo“, koji realizuju organizacije BIRODI i ACDC, osmišljen je s ciljem unapređenja međumedijskih odnosa i boljeg razumevanja između Albanaca iz južne Srbije i Srba sa severa Kosova. Projekat se fokusira na opštine Bujanovac, Preševo i Medveđa na jugu Srbije, kao i Severnu Mitrovicu, Zvečan, Zubin Potok i Leposavić na severu Kosova – regije u kojima su odnosi između ovih zajednica često narušeni političkim i medijskim narativima.

Nedavni događaji, poput sukoba u Banjskoj i tenzija u vezi sa političkim dešavanjima, naglasili su potrebu za analizom percepcije i razumevanja između ove dve etničke grupe. Uloga medija i političkih narativa u oblikovanju međusobnih stavova pokazala se kao ključni faktor u pogoršanju, ali i potencijalno u unapređenju odnosa. Zbog toga ovaj projekat teži da, putem istraživanja i interaktivnih aktivnosti, identifikuje dominantne narative i ponudi preporuke za njihovu transformaciju.

Kao deo projekta, sprovedeni su anketni upitnici, fokus grupe i medijski monitoring, koji su omogućili uvid u „slike u glavama“ – percepcije, stavove i stereotipe koji oblikuju svakodnevni život i međusobne odnose. Cilj je bio ne samo da se mapiraju trenutni izazovi, već i da se identifikuju konkretna rešenja za unapređenje komunikacije i razumevanja između Srba i Albanaca. Rezultati projekta biće predstavljeni u vidu sveobuhvatne analize sa preporukama, koja će biti dostupna široj javnosti i ključnim akterima. Dodatno, kao doprinos trajnom unapređenju odnosa, biće ustanovljena godišnja nagrada za promociju srpsko-albanskih odnosa.

U analizi koja sledi, detaljno će biti predstavljeni rezultati istraživanja sprovedenih u okviru projekta. Poseban akcenat stavljen je na percepcije učesnika iz različitih etničkih i društvenih grupa, uticaj medijskih narativa, kao i na predloge za unapređenje međunacionalne saradnje u analiziranim regionima.

ZORAN GAVRILOVIĆ

ISTRAŽIVANJE JAVNOG MNJENJA

Uzorak Preševska dolina

Istraživanje je realizovano na uzorku veličine 500 ispitanika, od toga 250 ispitanika u opštinama Bujanovac i Preševo, dok je severno-kosovski poduzorak veličine od 250 ispitanika realizovan u opštinama Severna Mitrovica, Zubin Potok, Zvečan i Leposavić. U okviru poduzorka za Preševsku dolinu u opštini Preševo anketirano je 135, a u Bujanovcu 115 ispitanika. Izbor ispitanika je vršen u tri koraka.

Prvi korak izrade uzorka obuhvatio je izbor mesnih zajednica na nivou opština Preševo i Bujanovac, koje su podeljene po veličini kako bi se obezbedila jednaka zastupljenost malih i velikih mesnih zajednica.

Izbor ispitanika u urbanim i ruralnim zonama vršen je tako što su anketari imali obavezu da izaberu centralnu ulicu, odrede početnu adresu u naselju u kojem vrše anketiranje (centar mesne zajednice, velika raskrsnica, centralna autobuska stanica, zadružni dom i sl.). Nakon određivanja početne adrese anketar se kretao levom stranom niz ulicu i birao svaki sedmi ulični broj (npr 1 pa 8, pa 15 ...).

U slučaju da je na uličnom broju stambena zgrada sa više stambenih jedinica (do 4 sprata) anketar je imao obavezu da anketira samo jedno domaćinstvo, odnosno jedan ispitanik. U soliterima, odnosno zgradama preko 4 sprata, anketar je mogao da anketira dva domaćinstva, odnosno dva ispitanika. Ako je prvi anketiran na prvom spratu, sledeći treba da bude na 7.spratu, ili prvi na 2.spratu, sledeći na 9.spratu. Dakle, imperativ je da se u celosti ispoštuje princip "sedmog koraka". Ako u toku kretanja anketar dođe do adrese na kojoj se nalazi neka institucija, on bira prvu sledeću stambenu zgradu.

Izbor ispitanika u ruralnim zonama je vršen na način da ako se radi o ušorenim selima izbor ispitanika je kao u gradu, znači svaki sedmi kućni broj. Ako su sela razbacana, kao u planinskim krajevima, onda se bira svaka četvrta kuća. Ako i to nije izvodivo, onda vršimo izbor po principu koji je moguć u datim okolnostima, npr. svaku drugu kuću, ili, u krajnjem slučaju, svaku kuću.

U trećem, tj. poslednjem koraku, koji se odnosi na izbor ispitanika u domaćinstvu na anketu odgovaraju samo lica starija od 18 godina, kojima je najbliži datum rođendan.

Uzorak Kosovo

Na severu Kosova anketiranje je takođe sprovedeno na uzorku od 250 ispitanika, ravnomerno raspoređenih u opštinama Severna Mitrovica, Zvečan, Zubin Potok i Leposavić. Izbor ispitanika na ovom području takođe je bio pažljivo planiran kako bi se osigurala reprezentativnost uzorka, uz uključivanje građana različitih etničkih zajednica, kao što su Srbi i Bošnjaci.

U izboru ispitanika korišćena je metodologija koja se oslanjala na identifikaciju ključnih urbanih i ruralnih zona u svakoj opštini, sa dodatnim fokusom na postizanje ravnoteže između različitih društvenih slojeva. Posebna pažnja posvećena je uključivanju ispitanika sa višim stepenom obrazovanja, kako bi se dobili podaci koji osvetljavaju stavove i percepcije informisanih pojedinaca, što značajno doprinosi kvalitetu i validnosti analize.

Osim anketnog istraživanja, u sve četiri opštine na severu Kosova organizovane su i fokus grupe. Učesnici fokus grupa birani su tako da uključuju predstavnike lokalne zajednice, organizacija civilnog društva, studente, preduzetnike i novinare. Cilj ovog pristupa bio je da se prikupe raznovrsni pogledi na međunacionalne odnose i svakodnevne izazove s kojima se suočavaju građani ovih područja.

Ovakva kombinacija kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja omogućila je sveobuhvatan uvid u društvene dinamike na severu Kosova, istovremeno osiguravajući da se čuju glasovi svih, za projekat relevantnih aktera.

Poimanje nacije

Prva tema sa kojom su se suočili ispitanici bila je poimanje nacije. Naime, ispitanici su bili u prilici da izaberu odgovor i time predstave kako definišu naciju, kao pre svega zajednicu onih koji imaju isto državljanstvo ili kao zajednicu onih, koji pre svega pripadaju jednom narodu, odnosno imaju zajedničku veru, jezik, kulturu i tradiciju.

Nalazi istraživanja, koji su predstavljani u Tabeli 1, govore da i među Albancima i Srbima, koji žive na severu Kosova, ali i u Preševskoj dolini dominira etničko poimanje nacije. Procenat ispitanika koji je na severu Kosova izabrao ovu opciju je 76,2%, a na prostoru opština Preševo i Bujanovac 92,8%. Opciju, prema kojoj je nacija zajednica onih koji imaju državljanstvo izabrao je svaki peti ispitanik (19,9%) na severu Kosova, odnosno 6,4% među ispitanicima koji su anketirani u Preševu ili Bujanovcu.

Tabela 1. Poimanje nacije među ispitanicima srpske nacionalnostina severu Kosova i ispitanicima albanske nacionalnosti, koji žive na prostoru opština Preševa i Bujanovac

	Sever Kosova	Preševska dolina
Zajednica onih koji imaju državljanstvo iste države	19,9 %	6,4 %
Zajednica onih koji pripadaju jednom narodu, koji ima svoju veru, jezik, kulturu i tradiciju	76,2 %	92,8 %
Nz/Bo	3,9 %	0,8 %

Ovaj nalaz nam govori o prisutnosti mehaničke solidarnosti među ispitanicima, odnosno ambijentu izraženog etnokolektivizma u kojem žive i Srbi na severu Kosova i Albanci u Preševskoj dolini na periferiji etnonacionalnih svetova čiji su centri u Beogradu i Prištini, odnosno Tirani.

Činjenica da je 92,8% ispitanika iz Preševa i Bujanovca za etničko poimanje nacije nije opravdano sa metodološke strane raditi statističku analizu rezultata po sociodemografskim varijablama. Rezultati opravdavaju statističku analizu prema sociodemografskim podacima samo na uzorku ispitanika na severu Kosova.

Posmatrajući dobijene rezultate, prema polnoj strukturi ispitanika na severa Kosova, zaključili smo da ne postoji statistički značajna razlika kada je u pitanju stav¹ o poimanju nacije između žena i muškaraca. Takođe, ako se dobijeni rezultati sagledaju u okviru starosne strukture ispitanika sa severa Kosova može se zaključiti da postoji statistički značajna razlika² između generacija.

1 Koeficijent kontigencije (u daljem tekstu CC) (0,587;0,105)
 2 CC (0,278; 0,008)

Tabela 1.1. Stav ispitanika na severu Kosova prema poimanju nacije u zavisnosti od starosti ispitanika

	18-29	30-39	40-49	50-64	65+
Zajednica onih koji imaju državljanstvo iste države	15,1%	16,2%	10,8%	45,7%	17,6%
Zajednica onih koji pripadaju jednom narodu, koji ima svoju veru, jezik, kulturu i tradiciju	80,2%	81,1%	86,5%	54,3%	82,4%
Nz/Bo	4,7%	2,7%	2,7%	0%	0%

Ukrštanjem nalaza o obrazovanju ispitanika sa severa Kosova i njihovog stava o naciji (Tabela 1.2) dobija se zaključak da ne postoji statistički značajna razlika u odgovorima o poimanju nacije u odnosu na obrazovanje učesnika istraživanja³.

Tabela 1.2. Stav ispitanika na severu Kosova prema poimanju nacije u zavisnosti od obrazovanja ispitanika

	Osnovna škola	Srednja strukovna škola	Gimnazija	Viša škola –	Visoka škola	Fakultetsko obrazovanje	Master studije	Doktorske studije
Zajednica onih koji imaju državljanstvo iste države	50,0%	18,5%		4,0%	12,9%	30,7%	21,4%	22,2%
Zajednica onih koji pripadaju jednom narodu, koji ima svoju veru, jezik, kulturu i tradiciju	50,0%	79,6%	100,0%	96,0%	80,6%	66,7%	71,4%	77,8%
Nz/Bo		1,9%			6,5%	2,7%	7,1%	

Poređenjem odgovora učesnika istraživanja sa severa Kosova definiciji nacije u skladu s etno-samopoimanjem ispitanika dobijamo da postoji statistički značajna razlika⁴. Konkretno, ovo znači da postoje umerene, ali statistički značajne razlike u poimanju nacije u zavisnosti od etno(samo)identifikacije ispitanika.

3 CC (0,29; 0,114)

4 (p=0.026)

Tabela 1.3. Stav ispitanika na severu Kosova prema poimanju nacije u zavisnosti od etno-identifikacije

	Albanac	Srbin	Bošnjak	Goranac	Crnogorac	Jugosloven	Nacionalno neopredljen
Zajednica onih koji imaju državljanstvo iste države		17,9%	26,1%	100,0%	100,0%		50,0%
Zajednica onih koji pripadaju jednom narodu, koji ima svoju veru, jezik, kulturu i tradiciju	100,0%	79,2%	73,9%			50,0%	50,0%
Nz/Bo		2,8%				50,0%	

Poredeći nalaze po mestu stanovanja u četiri opštine sa Severu Kosova, došli smo do zaključka da ne postoji statistički značajna razlika u vezi s dominantnim etnonacionalnim poimanjem nacije⁵.

Tabela 1.4. Stav ispitanika na severu Kosova prema poimanju nacije u zavisnosti od mesta stanovanja ispitanika

	Severna Mitrovica	Zvečan	Zubin potok	Leposavić
Zajednica onih koji imaju državljanstvo iste države	24,1%	11,1%	9,4%	19,4%
Zajednica onih koji pripadaju jednom narodu, koji ima svoju veru, jezik, kulturu i tradiciju	73,0%	84,4%	87,5%	80,6%
Nz/Bo	2,9%	4,4%	3,1%	

I za kraj predstavimo analizu statističke zavisnosti definisanja nacije u zavisnosti od sektora u kojem rade ispitanici iz četiri opštine na severu Kosova. Nalazi istraživanja koji su predstavljeni u Tabeli 1. 5 pokazuju da postoji slaba statistička zavisnost, odnosno veza između ove dve varijable.⁶

5 CC (0,169; 0,28)

6 CC (0,48; 0,000)

Tabela 1.5. Stav ispitanika na severu Kosova prema poimanju nacije u zavisnosti od sektora u kojem radi ispitanik

	Zajednica onih koji imaju državljanstvo iste države	Zajednica onih koji pripadaju jednom narodu, koji ima svoju veru, jezik, kulturu i tradiciju
Poljoprivreda, ribarstvo, šumarstvo, vodoprivreda		100,0%
Industrija i rudarstvo		100,0%
IT	12,5%	87,5%
Građevinarstvo, komunalne delatnosti		100,0%
Zanatstvo	42,9%	57,1%
Saobraćaj i veze	0%	0%
Trgovina, ugostiteljstvo, turizam	25,0%	75,0%
Lične usluge		100,0%
Finansije		100,0%
Obrazovanje, kultura, zdravstvo, socijalna zaštita	20,6%	76,5%
Policija, vojska, zaštita		100,0%
Državne organi, organizacije, političke stranke itd.	26,9%	73,1%
Domaćica		100,0%
Nezaposlen	11,8%	88,2%
Penzioner	23,1%	76,9%
Primalac socijalne pomoći		100,0%
Učenik ili student		100,0%
Nešto drugo	33,3%	58,7%
Radnik		100,0%
Bez odgovora	12,5%	87,5%

Društveni identiteti

Naredna tema, koja će biti predstavljena u našoj studiji, su društveni identiteti ispitanika, odnosno kako su učesnici istraživanja izrazili važnost svog (društvenog) identiteta, tj. kakve slike ispitanici imaju o sebi u kontekstu društava u kojima žive.

Pogled na Tabelu 2. govorio tome da su dva najzastupljenija identiteta, koja se tiču etniciteta i verske pripadnosti, jednako zastupljena kako kod Albanaca iz Preševske doline, tako i kod Srba koji žive u opštinama na severu Kosova.

Valja podvući da, izuzev etnofiletističkog identiteta, koji objedinjuje pripadnost svom narodu i svojoj verskoj zajednici, nijedan od ostalih identiteta nije zastupljen u manje od 50% slučajeva. Osim sličnih nalaza, istraživanje pokazuje i razlike.

Prema podacima iz Tabele 2 za ispitanike sa severa Kosova hijerarhiju društvenih identiteta čini sledeći raspored: pripadnost državi, regionu (severno Kosovo), profesiji i gradu u kojem žive.

Nasuprot ovim nalazima su nalazi iz poduzorka iz Preševske doline, čiju hijerarhiju društvenih identiteta pored etničke i verske komponente kao dominantne čine: pripadnost profesiji/zanimanju, gradu, regionu (Preševska dolina) i na kraju državi.

Tabela 2. Stav o značaju društvenih identiteta u zavisnosti od mesta stanovanja ispitanika.

	Sever Kosova	Rang	Preševska dolina	Rang
Pripadnost državi u kojoj živite	79,6	3	62,0	6
Pripadnost narodu čiji ste deo	77,9	1	84,3	2
Pripadnost religiji	77,9	1	89,9	1
Pripadnost regiona u kojem živite	61,3	4	72,2	5
Pripadnost gradu u kojem živite	55,8	6	76,7	4
Pripadnost profesiji/zanimanju	56,4	5	77,2	3

Navedeni rezultati iz istraživanja govore o postojanju "mikro-svetova" na nivou dva regiona. Svaki od ova dva regiona ima svoju hijerarhiju društvenih identiteta, koji je odraz društvenog i političkog konteksta i koji za osnovu imaju etno-versku komponentu kao bazu.

Ovaj nalaz, uz nalaz o izraženom etnonacionalizmu kao formi poimanja nacije, čine dubok i dugotrajan uticaj na odnose Srba i Albanaca, ali pre svega prepreku u procesu tranzicije od zajednice ka društvu ili kako bi to sociolozi definisali od zajednice mehaničke ka društvu organske solidarnosti.

Prikazani nalazi pokazuju da veći deo ispitanika na nivou etno-regiona gradi svoj etno-prostorni identitet u protu-stavu prema pravno-političkom entitetu u kojem ostvaruje svoja prava i realizuje obaveze. Tako anketirani sa severa Kosova svoj prostorni identitet vezuju za državu

(Srbiju), koju priznaju kao pravno-politički entitet, odnosno region i grad u kojem realno žive. Profesionalni identitet kod ispitanika sa Severa Kosova je u toj hijerarhiji potisnut u odnosu na ostale društvene identitete.

S druge strane, ispitanici iz Preševske doline su kao najbitniji identitet izabrali profesiju/zanimanje, zatim grad, region i na kraju državu u kojoj žive.

Nalazi iz Tabele 2 pokazuju da s jedne strane imamo nalaz da ispitanici sa severa Kosova imaju svoju realnost, koja je vezana za državu Srbiju kao (simbolički), odnosno pravno-politički prostor, koji se u realnom životu prenosi na region i grad kao društvene prostore u kojima se odvija svojevrsna (samo)izolacija. Skoro istovetan proces (samo)izolacije istraživanjem je konstatovan na nivou Bujanovca i Preševa, gde su ispitanici svojim odgovorima pokazali da im je najmanja identifikacija sa državom (Srbija) u kojoj žive, odnosno da je značajno veća identifikacija sa profesijom, ali i gradom i regionom kao pravno-političkim i simboličkim enklavama.

U Tabeli broj 2.1 se nalazi starosna analiza odgovora ispitanika u zavisnosti od mesta stanovanja.

Tabela 2.1. Stav prema značaju identita u zavisnosti od mesta stanovanja ispitanika i statosti

	Pripadnost		18-29	30-39	40-49	50-64	65+
Sever Kosova	Državi u kojoj živite	Bitno	50,00%	32,40%	32,40%	28,60%	47,10%
		Veoma bitno	31,40%	45,90%	43,20%	62,90%	47,10%
			81,40%	78,30%	75,60%	91,50%	94,20%
Preševska dolina	Državi u kojoj živite	Bitno	21,40%	1,90%	19,00%	11,80%	22,20%
		Veoma bitno	45,50%	49,10%	40,50%	50,00%	55,60%
			66,90%	51,00%	59,50%	61,80%	77,80%
Sever Kosova	Narodu čiji ste deo	Bitno	33,70%	17,60%	21,60%	34,30%	29,40%
		Veoma bitno	47,70%	59,50%	51,40%	60,00%	70,60%
			81,40%	77,10%	73,00%	94,30%	100,00%
Preševska dolina	Narodu čiji ste deo	Bitno	19,60%	13,20%	26,80%	17,60%	11,10%
		Veoma bitno	63,40%	67,90%	65,90%	67,60%	66,70%
			83,00%	81,10%	92,70%	85,20%	77,80%
Sever Kosova	Religiji	Bitno	45,30%	29,70%	32,40%	65,70%	35,30%
		Veoma bitno	34,90%	45,90%	43,20%	25,70%	64,70%
			80,20%	75,60%	75,60%	91,40%	100,00%
Preševska dolina	Religiji	Bitno	13,40%	5,80%	4,90%	20,60%	0,00%
		Veoma bitno	73,20%	86,50%	92,70%	67,60%	88,90%
			86,60%	92,30%	97,60%	88,20%	88,90%
Sever Kosova	Region	Bitno	44,20%	29,70%	27,00%	28,60%	41,20%
		Veoma bitno	27,90%	31,10%	37,80%	14,30%	47,10%
			72,10%	60,80%	64,80%	42,90%	88,30%
Preševska dolina	Region	Bitno	30,40%	9,60%	34,10%	20,60%	22,20%
		Veoma bitno	44,60%	46,20%	48,80%	52,90%	55,60%
			75,00%	55,80%	82,90%	73,50%	77,80%
Sever Kosova	Gradu	Bitno	29,10%	24,30%	10,80%	11,40%	47,10%
		Veoma bitno	31,40%	29,70%	40,50%	20,00%	41,20%
			60,50%	54,00%	51,30%	31,40%	88,30%
Preševska dolina	Gradu	Bitno	32,10%	20,80%	31,70%	23,50%	22,20%
		Veoma bitno	47,30%	47,20%	51,20%	47,10%	66,70%
			79,40%	68,00%	82,90%	70,60%	88,90%
Sever Kosova	Profesiji	Bitno	23,30%	20,30%	29,70%	25,70%	35,30%
		Veoma bitno	32,60%	24,30%	29,70%	11,40%	47,10%
			55,90%	44,60%	59,40%	37,10%	82,40%
Preševska dolina	Profesiji	Bitno	36,00%	13,20%	30,00%	15,20%	0,00%
		Veoma bitno	40,50%	66,00%	52,50%	54,50%	77,80%
			76,50%	79,20%	82,50%	69,70%	77,80%

Stav o ofanzivnom militarizmu

Želeći da istražimo militantnu komponentu srpsko-albanskih odnosa u pograničnim teritorijama, u upitnik je uključena i skala militarizma. Na taj način smo želeli da utvrdimo potencijal za (vojne) konflikte meren Skalom ofanzivnog militarizma, tj. spremnošću ispitanika da podrže rat kao sredstvo za ispravljanje istorijskih nepravdi državi i narodu kojem ispitanik pripada, odnosno kao sredstvom ujedinjenja naroda kojem ispitanik pripada u jednu državu.

U Tabeli 3 vide se razlike na nivou severnog Kosova i Preševske doline. Nešto više od petine ispitanika iz Preševske doline je spremno da podrži ofanzivni militarizam od ispitanika sa severa Kosova kao bi se ispravile nepravde učinjene državi u kojoj žive ispitanici, ali i da se isprave istorijske nepravde učinjene prema narodu kojem ispitanici pripadaju, tj. da se većina pripadnika naroda kojem pripadaju ispitanici ujedini u jednu državu.

Tabela 3. Stav prema ofanzivnom militarizmu

	Sever Kosova	Preševska dolina	+/-
Ako je to način da se isprave istorijske nepravde učinjene prema Vašoj državi	38,1	61,2	-23,1
Ako je to način da se isprave istorijske nepravde učinjene prema narodu kojem pripadate	37,0	57,6	-20,6
Ako je to način da se većina pripadnika Vašeg naroda ujedini u jednu državu	35,9	58,8	-22,9

Segmentacija rezultata prema sociodemografskim podacima govori da kod ispitanika koji žive na severu Kosova i u Preševskoj dolini u najvećej meri ne postoje statistički značajne razlike po pitanju ofanzivnog militarizma, koji je u funkciji teritorijalnog revizionizma, izuzev ako se izuzme deo ispitanika, koji živi na severu Kosova, a koji imaju srednje stručno obrazovanje, gimnaziju ili master studije, odnosno ispitanici žive na prostoru četiri opštine severa Kosova, a rade u sektoru industrije i rudarstva, građevinarstva, ličnih usluga, državnih organa i političkih partija.

Tabela 3.1 Stav prema ofanzivnom militarizmu u zavisnosti od sociodemografskih osobina ispitanika

		Ako je to način da se isprave istorijske nepravde učinjene pre Vašoj državi	Ako je to način da se isprave istorijske nepravde učinjene prema narodu kojem pripadate	Ako je to način da se većina pripadnika Vašeg naroda ujedini u jednu državu
Preševska dolina				
Pol ispitanika	Kruskal-Wallis	0,000	0,473	2,355
	Stepen slobode	1	1	1
	Značajnost	0,998	0,492	0,125
Starost ispitanika	Kruskal-Wallis	3,413	5,508	7,943
	Stepen slobode	4	4	4
	Značajnost	0,491	0,239	0,094
Obrazovanje ispitanika	Kruskal-Wallis	1,452	6,497	2,133
	Stepen slobode	5	5	5
	Značajnost	0,919	0,261	0,830
Sektor zaposlenosti	Kruskal-Wallis	27,836	23,255	24,545
	Stepen slobode	24	24	24
	Značajnost	0,267	0,505	0,431
Sever Kosova				
Pol ispitanika	Kruskal-Wallis	0,428	0,730	0,475
	Stepen slobode	1	1	1
	Značajnost	0,513	0,393	0,491
Starost ispitanika	Kruskal-Wallis	4,255	2,808	3,605
	Stepen slobode	4	4	4
	Značajnost	0,373	0,590	0,462
Obrazovanje ispitanika	Kruskal-Wallis	12,278	9,011	14,615
	Stepen slobode	7	7	7
	Značajnost	0,092	0,252	0,041
Sektor zaposlenosti	Kruskal-Wallis	41,193	34,540	51,719
	Stepen slobode	19	19	19
	Značajnost	0,002	0,016	0,000

Ovaj nalaz nam govori da postoji većinska saglasnost na nivou severa Kosova da ne postoji podrška ofanzivnom militarizmu, ali i da postoji deo građana koji smatraju da je ofanzivni militarizam opravdan. S druge strane, kod većeg broja ispitanika sa prostora Preševske doline postoji podrška ofanzivnom militarizmu.

Osećanja jednih o drugima

Naredni korak u istraživanju međunacionalnih odnosa Albanaca i Srba su emocije, koje jedni prema drugima osećaju. Valja podsetiti da su emocije deo stavova i kao takve one utiču na formiranje, reprodukciju i promenu stavova, odnosno emocije su deo stava strukture ličnosti i društvenih grupa kojima ona pripada, a nacija je svakako jedna od društvenih grupa.

Zato smo u upitniku imali pitanje koje je merilo kakve stavove ispitanici imaju prema pojmovima: Srbija, Kosovo, Albanci i Srbi, jer nam je cilj bio da utvrdimo emocionalnu stranu stavova Srba i Albanaca, koji žive na severu Kosova, odnosno Preševskoj dolini.

Nije teško bilo pretpostaviti, kao što pokazuju podaci iz Tabele broj 4, da će postojati jasne podele kada su u pitanju pozitivne (poštovanje, divljenje, ljubav) i negativne (mržnja, prezir, strah) emocije ispitanika na način da većina ispitanika koja živi u Preševskoj dolini ima pozitivne emocije prema Albancima i Kosovu i negativne prema Srbiji i Srbima. I obrnuto, da će većine ispitanika koji žive na severu Kosova imaju pozitivne emocije prema Srbiji i Srbima, odnosno negativne prema Kosovu i Albancima.

Tabela 4. Pregled emotivnih reakcija na pojmove Srbija, Kosovo, Albanci i Srbi u zavisnosti od mesta stanovanja ispitanika

Mesto stanovanja	Šta osećate prema?	Mržnju	Strah	Prezir	Poštovanje	Divljenje	Ljubav	Ravno-dušnost	Nemam stav
Sever Kosova	Kosovu	13,3	17,7	16,0	1,1	2,8	21,0	16,0	23,2
Preševo i Bujanovac		2,4	3,2	2,8	45,6	31,2	65,6	6,4	4,8
Sever Kosova	Srbiji	0,0	0,0	1,7	26,5	9,4	30,4	17,1	18,2
Preševo i Bujanovac		45,6	44,8	35,2	17,2	3,2	1,2	18,4	7,6
Sever Kosova	Albancima	6,6	17,1	14,9	4,4	1,1	6,1	39,8	16,6
Preševo i Bujanovac		2,0	2,4	6,9	36,7	52,4	56,0	4,4	3,2
Sever Kosova	Srbima	0,6	0,0	1,1	17,7	3,9	41,4	13,8	24,9
Preševo i Bujanovac		39,8	26,1	21,6	15,8	2,9	1,7	7,9	22,8

Pored emocionalne komponente stava postoje konativna (interesna/motivaciona) i kognitivna komponenta, odnosno pristup građanina informacijama o predmetu stava.

Rezultati istraživanja u Tabeli 5 ukazuju da postoji informisanje o Albancima i Srbima, uz prisutnost izuzetaka, kao što je slučaj sa ispitanicima (14,9%) sa severa Kosova koji se veoma malo informišu o dešavanju na prostoru Preševske doline ili drugi primer da tek nešto više od svakog četvrtog ispitanika (27,2%) iz Preševske doline informiše o stanju u Srbiji.

Tabela 5. Učestalost informisanja (osrednje i mnogo) u zavisnosti od mesta stanovanja ispitanika.

	Sever Kosova	Preševska dolina
Koliko se informišete o Srbiji	82,3	27,2
Kako se informišete o Kosovu	80,1	67,6
Kako se informišete o severu Kosova	87,8	56,8
Kako se informišete o Bujanovac i Preševo	14,9	75,2
Kako se informišete o položaju naroda kojem pripadate	80,1	60,4
Kako se informišete o životu naroda koji žive u pored Vas	74,0	46,8

Pored obimnosti informisanja (kvantitativna komponenta) istraživanjem smo merili teme o kojima se informišu ispitanici kada su u pitanju odnosi Albanaca i Srba (kvalitativna komponenta).

Ispitanici sa severa Kosova su naveli da se najviše informišu o politici, odnosno političkoj situaciji (14,2%), zatim o postupanju kosovskih institucija, pre svega delovanju kosovske policije prema Srbima, čije je ponašanje od dela ispitanika okarakterisano kao teror - nametanjem straha kod srpske zajednice (13,9%).

Multietnička saradnja kao tema je interesantna za 7,4% učesnika ankete. Isti procenat (7,4%) je imao interes za temu dešavanja na severu Kosova, Tek svaki dvadeseti ispitanik (5,4%) je pokazivao interes za temu pregovora i dijaloga Srbije i Kosova. Svaki peti ispitanik je dao odgovor "Ne znam – bez odgovora".

Nasuprot severno-kosovskom poduzorku, poduzorak ispitanika koji žive u Preševskoj dolini kada su u pitanju srpsko-albanski odnosi se pre svega informišu o politici (38,8%), ekonomiji (18,8%), stanju u društvu (12,4). Nešto više od ¼ ispitanika (27,2%) je navelo da se informiše u svim temama.

Nalazi iz Tabele 6 nam govore da učesnici istraživanja, bilo da su sa severa Kosova ili iz Preševske doline, imaju mrežu socijalnih kontakata, koja pokriva prostor Srbije i Kosova, odnosno prostor severa Kosova i Preševske doline. Naravno, postoje različiti intenziteti socijalne umreženosti učesnika istraživanja.

U okviru socijalne mreže kontakata u najvećoj meri se radi o rođaćkim i prijateljskim vezanostima, mada su prisutne i poslovne.

Tabela 6.1. Socijalna umreženost

Da li imate?	Sever Kosova	Preševska dolina
Rođake koji žive u Srbiji	91,7	81,2
Prijatelje koji žive u Srbiji	94,5	78,4
Poslovne partnere kolege koji žive u Srbiji	76,2	56,0
Rođake koji žive na Kosovu	84,0	75,6
Prijatelje koji žive na Kosovu	84,0	81,6
Poslovne partnere kolege koji žive na Kosovu	73,5	57,2
Rođake koji žive na severu Kosova	87,3	51,6
Prijatelje koji žive na severu Kosova	94,5	57,6
Poslovne partnere kolege koji žive na severu Kosova	87,3	42,4
Rođake koji žive u Bujanovcu ili Preševu	5,0	86,0
Prijatelje koji žive u Bujanovcu ili Preševu	18,2	79,6
Poslovne partnere kolege koji žive u Bujanovcu ili Preševu	9,4	67,2

Tako, skoro svaki deseti ispitanik (9,4%), koji živi na severu Kosova, ima svog poslovnog partnera u Bujanovcu ili Preševu, a skoro svaki drugi ispitanik, koji živi u Bujanovcu i Preševu ima poslovne kontakte sa osobama koje žive na severu Kosova.

U istraživanju ispitanike smo pitali iz kojih razloga su bili u Srbiji ili na Kosovu. Rezultati govore da su lični razlozi ti koji dominiraju kao razlog dolaska ispitanika sa severa Kosova i Preševske doline u Srbiji ili na Kosovo, dok su na drugom mestu prijateljski, a na trećem poslovno profesionalni. Valja primetiti da svaki peti ispitanik iz Bujanovca i Preševa nikada nije bio u ostatku Srbije.

Tabela 6.2. Prostorno-socijalna pokretljivost

Mesto stanovanja	Kojim povodom ste bili	Lični	Prijateljski	Poslovni/profesionalni	Nisam bio
Sever Kosova	U Srbiji	70,7	19,9	2,2	7,2
Preševska dolina	U Srbiji	56,4	14,4	8,4	20,8
Sever Kosova	Na Kosovu	60,2	16,6	12,7	10,5
Preševska dolina	Na Kosovu	19,6	58,8	15,6	6,0

Sada prelazimo na analizu rezultata, koji se tiču stavova ispitanika o institucionalnom okviru, koji je u funkciji reprezentacije, tj. predstavljanja interesa građana na nivou skupštinska tela, odnosno tela koja su u funkciji izvršne vlasti u oblasti prava nacionalnih manjina.

Što se tiče ispitanika, koji žive na prostoru severa Kosova, najveći broj njih nema stav o poslanicima koji zastupaju albansku zajednicu u Skupštini Srbije, dok svaki četvrti (24,3%) ima negativno mišljenje o radi predstavnika albanske zajednice u Skupštini Srbije. Valja podvući da 16% ispitanika nema ni pozitivan ni negativan stav o radu poslanika koji predstavljaju albansku zajednicu u Skupštini Srbije.

Skoro polovina ispitanika (46,4%) sa severa Kosova ima negativnu ocenu predstavljanja u Skupštini Kosova od strane poslanika, koji su predstavnici srpske nacionalne zajednice. Skoro jedna trećina ispitanika (29,8%) sa severa Kosova negativno ocenjuje rad nadležnih ministarstava, koja se staraju o pravima nacionalnih manjina u Vladi Srbije. Nezadovoljstvo ovih ispitanika je veće kada su u pitanju ministarstva u Vladi Kosova, koja se staraju o pravima manjima, jer 55,8% anektiranih je negativno ocenilo rad ovih ministarstava.

Natpolovično nezadovoljstvo učesnici ankete su pokazali kada su u pitanju Briselski i Ohridski sporazumi.

Tabela 7. Stav prema institucionalnom okviru ispitanika koji žive na severu Kosova.

Da li ste upoznati i kako ih ocenjujete	Nisam upoznat(a)	Upoznat(a) i cenim pozitivno	Upoznat(a) i cenim ni pozitivno ni negativno	Upoznat(a) i cenim negativno	Upoznat(a) ali ne mogu da ocenim
Poslanike koji predstavljaju albansku zajednicu u Skupštini Srbije	28,7	9,4	16,0	24,3	21,5
Poslanike, koji predstavljaju srpsku zajednicu u Skupštini Kosova	9,4	1,7	13,3	46,4	29,3
Ministre u Vladi Srbije koji se staraju o pravima nacionalnih zajednice	19,9	2,8	19,3	29,8	28,2
Ministre u Vladi Kosova koji se staraju o pravima nacionalnih zajednice	7,2	2,2	16,6	55,8	18,2
Briselske sporazume	10,5	1,7	16,6	54,1	17,1
Ohridski sporazum	11,6	1,7	15,5	54,1	17,1

Sada ćemo predstaviti viđenje institucionalnog mehanizma od strane ispitanika, koji žive u Preševskoj dolini.

Najveći broj ispitanika iz Preševske doline, njih četiri od deset pozitivno ocenjuje postupanje poslanika koji zastupaju albansku nacionalnu zajednicu u Skupštini Srbije. O radu srpskih predstavnika u Skupštini Kosova, ne može da se izjasni ili da oceni više od četvrtine anketiranih (28,8%), a (31,2%) ocenjuje ni pozitivno ni negativno.

Na pitanje da ocene rad nadležnih ministarstava u Vladi Srbije, koja se bave pravima nacionalnih zajednica, trećina učesnika ankete (29,6%) nema ni pozitivan ni negativan stav, dok 27,2% ispitanika nema stav. S druge strane, 1/3 učesnika ankete sa prostora Preševske doline pozitivno ceni rad ministarstava u kosovskoj vladi, koja se bave pravima nacionalnih manjina (33,6%).

Što se tiče Briselskih sporazuma i Ohridskog sporazuma, svaki deseti ispitanik u proseku na ova dva sporazuma gleda pozitivno, a svaki peti negativno.

Tabela 8. Stav prema institucionalnom okviru ispitanika koji žive u Preševskoj dolini

Da li ste upoznati i kako ih ocenjujete	Nisam upoznat	Upoznat i cenim pozitivno	Upoznat i cenim ni pozitivno ni negativno	Upoznat i cenim negativno	Upoznat ali ne mogu da ocenim
Poslanike koji predstavljaju albansku zajednicu u Skupštini Srbije	4,8	40,8	18,4	9,6	26,4
Poslanike, koji predstavljaju srpsku zajednicu u Skupštini Kosova	4,4	17,2	31,2	18,4	28,8
Ministre u Vladi Srbije koji se staraju o pravima nacionalnih zajednice	5,6	16,0	29,6	21,6	27,2
Ministre u Vladi Kosova koji se staraju o pravima nacionalnih zajednice	4,8	33,6	23,6	8,8	29,2
Briselske sporazume	6,4	11,2	28,0	21,2	33,2
Ohridski sporazum	8,4	10,8	22,4	23,6	34,8

Nijedna analizirana komponenta bilansa (ne)zadovoljstva ispitanika, a koja je kreiran za ovu priliku, nije prešla 50% zadovoljstva, što nam daje indicije da među građanima severa Kosova i Preševske doline vlada nezadovoljstvo.

Kada su u pitanju ispitanici sa prostora severa Kosova, oni su najviše zadovoljni mogućnostima školovanja na maternjem jeziku (48,6%), zatim materijalnim standardom (36,5%) i mogućnostima školovanja generalno. Među ispitanicima iz Preševske doline, najveće zadovoljstvo je vezano za mogućnosti ostvarivanja verskih prava (43,2%), materijalnim stanjem (34%) i mogućnosti školovanja na maternjem jeziku (31,2%).

Tabela broj 9. Bilans (ne)zadovoljstva

U kojoj meri ste zadovoljni u okviru grada u kojem živite	Sever Kosova	Preševska dolina
Materijalnim standardom Vaše porodice	36,5	34,0
Zdravstvenim sistemom	23,8	26,4
Mogućnostima školovanja generalno	25,4	19,6
Mogućnostima školovanja na maternjem jeziku	48,6	31,2
Ostvarivanju prava u sudskim sistemu	6,1	22,8
Očuvanjem maternjeg jezika	22,1	27,6
Očuvanjem kulturne baštine	23,8	27,2
Mogućnostima da ostvarite svoja verska prava	23,8	43,2

Kada su u pitanju međunacionalni odnosi Albanaca i Srba na prostoru severnog Kosova, odnosno Preševske doline za to smo postavili posebno pitanje.

Ispitanici sa severa Kosova izuzetno su negativno ocenili odnos Srba i Albanaca. Nijedan ispitanik nije rekao da su odnosi Srba i Albanaca dobri i Severnoj Mitrovici i Zvečanu. U Zubinom Potoku i Leposaviću taj procenat iznosi 0,6% ispitanika. Za razliku od učesnika istraživanja sa severa Kosova, u Preševskoj dolini procenat pozitivne ocene odnosa Albanaca i Srba je značajno veći. Više od polovine ispitanika (57,2%) smatra da su odnosi Srba i Albanaca u Bujanovcu dobri, dok je taj procenat u Preševu 44%.

Anketirani građani severa Kosova i Preševske doline su bili u prilici da iznesu svoje stavove po pitanju budućnosti odnosa Albanaca i Srba.

Za 72,9% ispitanika sa severa Kosova budućnost odnosa Srba i Albanaca je u sukobima različitog intenziteta na Severu Kosova. Trećina anketiranih (33,6%) u Preševskoj dolini ima isti stav po pitanju budućnosti odnosa Srba i Albanaca na Severu Kosova, dok 33,6% ne može da ocene kakvi će biti odnosi Albanaca i Srba na prostoru severnog Kosova.

S druge strane, više od polovine ispitanika (54,1%) sa severa Kosova ne može da oceni kakvi će biti odnosi Srba i Albanaca na prostoru Preševske doline, a 40,8% ispitanika iz Preševske doline smatra da će Srbi i Albanci na prostoru Preševske doline živeti jedni pored drugih bez konflikta.

Tabela 10. Predikcija ispitanika o budućnosti srpsko-albanskih odnosa

Mesto stanovanja ispitanika	Kada su u pitanju odnosi Srba i Albanaca, kakva je Vaša procena, da li je će oni ići u pravcu?	U pravcu novih konflikata različitog intenziteta	U pravcu života jednih pored drugih bez konflikata	U pravcu saradnje i tolerancije	Ne mogu da ocenim
Sever Kosova	Seveni deo Kosova	72,9	7,7	7,2	12,2
Preševska dolina	Seveni deo Kosova	33,6	26,0	6,8	33,6
Sever Kosova	Bujanovac i Preševo	26,0	11,6	8,3	54,1
Preševska dolina	Bujanovac i Preševo	15,6	40,8	21,6	22,0

Problemi i rešenja

Učesnici istraživanja su imali mogućnost da iskažu koji su to najveći problemi koji opterećuju odnose Srba i Albanaca.

Za ispitanike sa severa Kosova su glavni problemi koji opterećuju odnose Srba i Albanaca su: politika (15,5%), osvajanje severa Kosova, otimanje imovine, represija policije (15,5%), postupanje Vlade Kosova (9,4%) i Aljbin Kurti (6,6%). S druge strane, za ispitanike iz Preševske doline problem, koji opterećuju odnose Srba i Albanaca su: socijalni problemi (22,8%), ratno nasleđe (10,4%), jezik (10,4%) i diskriminacija Albanaca (10%).

Na kraju istraživanja ćemo predstaviti nalaze, koji nam govore kako ispitanici vide koji su akteri deo problema, a koji su deo rešenja.

Anketirani, koji žive na severu Kosova, smatraju da su glavni izvori problema u odnosima Srba i Albanaca: vlast na Kosovu (81,8%), Zapad (80,7%) i Ohridski sporazum (63%).

Za ispitanike sa prostora Preševske doline akteri koji doprinose problemima u odnosu Srba i Albanaca su: vlast u Srbiji (46%), poslanici koji predstavljaju srpsku zajednicu u Skupštini Kosova (45,6%) i Rusija (41,2%).

Tabela 11. Ko je izvor problema u odnosu Srba i Albanaca

	Sever Kosova	Preševska dolina
Zapad	80,7	24,8
Rusija	29,8	41,2
Vlast u Srbiji	30,9	46,0
Vlast na Kosovu	81,8	30,0
Poslanici koji predstavljaju albansku zajednicu u Skupštini Srbije	44,8	33,6
Poslanici, koji predstavljaju srpsku zajednicu u Skupštini Kosova	37,6	45,6
Ministri u Vladi Srbije koji se staraju o pravima nacionalnih manjina	19,9	38,8
Ministri u Vladi Kosova koji se staraju o pravima nacionalnih manjina	53,6	29,2
Opština Severna Mitrovica	57,5	32,0
Opština Zubin potok	55,8	31,2
Opština Leposavić	55,8	30,0
Opština Zvečan	55,8	28,4
Opština Bujanovac	20,4	32,8
Opština Preševo	18,8	39,2
Opština Medveđa	10,5	38,4
Nacionalni savet Albanaca u Srbiji	28,2	32,4
Privredna komora Srbije	11,0	38,8
Privredna komora Kosova	40,3	34,4
Briselski sporazum	54,7	22,0
Ohridski sporazum	63,0	16,8
Mediji	54,7	26,8
Pripadnici srpskog naroda	9,4	27,6
Pripadnici albanskog naroda	44,8	16,0
Nemam stav	9,9	9,2

Prema stavovima učesnika ankete sa severa Kosova pripadnici srpskog naroda (49,2%), Vlada Srbije (43,1%) i Privredna komora Srbije (38,1%) se vide kao akteri koji pokušavaju da unaprede odnose Srba i Albanaca prema stavu ispitanika koji žive na severu Kosova.

Prema ispitanicima sa prostora Preševske doline unapređenju odnosa Albanaca i Srba najviše doprinose Vlada Kosova (53,2%), Nacionalni savet Albanaca u Srbiji (48,4%) i poslanici koji predstavljaju albansku zajednicu u Skupštini Srbije (46%). Valja podvući da i ova grupa ispitanika privredne komore Srbije i Kosova vidi kao aktere koji doprinose unapređenju odnosa Srba i Albanaca.

Tabela 12. Ko od navedenih pokušava da unapredi odnos Srba i Albanaca

	Sever Kosova	Preševska dolina
Zapad	1,1	33,2
Rusija	21,5	37,2
Vlast u Srbiji	43,1	34,8
Vlast na Kosovu	1,7	53,2
Poslanici koji predstavljaju albansku zajednicu u Skupštini Srbije	7,2	46,0
Poslanici, koji predstavljaju srpsku zajednicu u Skupštini Kosova	13,3	33,6
Ministri u Vladi Srbije koji se staraju o pravima nacionalnih manjina	24,3	35,6
Ministri u Vladi Kosova koji se staraju o pravima nacionalnih manjina	2,2	45,6
Opština Severna Mitrovica	8,8	31,2
Opština Zubin potok	8,8	24,8
Opština Leposavić	8,8	22,0
Opština Zvečan	8,8	26,8
Opština Bujanovac	8,8	51,2
Opština Preševo	8,8	45,2
Opština Medveđa	20,4	43,2
Nacionalni savet Albanaca u Srbiji	13,3	48,4
Privredna komora Srbije	38,1	33,6
Privredna komora Kosova	13,8	34,8
Briselski sporazum	9,4	31,2
Ohridski sporazum	4,4	34,8
Mediji	8,3	25,6
Pripadnici srpskog naroda	49,2	24,4
Pripadnici albanskog naroda	13,8	34,0
Nemam stav	35,4	13,2

IZVEŠTAJ FOKUS GRUPE

Metodološki okvir

Fokus grupe, njih dve, su održane u Bujanovcu sa predstavnicima lokalne zajednice. Selekcija ispitanika je praćena niskim stepenom spremnosti za učešće u fokus grupama. Na samim fokus grupama ispitanici su pokazali izvesnu uzdržanost. Učesnici fokus grupe su svoje odgovore davali u pisanoj i usmenoj formi na jeziku po svojoj želji, uglavnom albanskom. Fokus grupe su trajale po 60 minuta.

Fokus grupe – Preševska dolina

Tematski okvir:

Fokus grupe su sprovedene na način da su razmatrane tri teme: istorija, sadašnjost i budućnost međunacionalnih odnosa Srba i Albanaca

- Stav prema istoriji međunacionalnih odnosa Srba i Albanaca

Prema učesnicima fokus grupa istoriju međunacionalnih odnosa Srba i Albanaca karakterišu dva perioda.

Prvi period je period kada je postojala koegzistencija, odnosno period udružene borbe protiv Osmanske vlasti i period nakon osamostaljenja Srbije kao države, koja želi da vrati Kosovo pod svoju vlast. Tada nastupa period borbe za teritoriju i mržnja, odnosno sukoba Srba i Albanaca. Nastaje sukob oko toga ko je starosedelac, a ko je došljak na Kosovo, tj. čija je teritorija Kosovo. Kroz istoriju, oba naroda igraju uloge žrtve i junaka/heroja, koji pobeđuje drugu stranu.

Prema učesnicima fokus grupa, ako se isključi sever Crne Gore dobri odnosi Crnogoraca, odnosno Srba sa Albancima tokom Osmanske vlasti, Srbi i Albanci se međusobno nisu puno poznavali kroz istoriju.

Učesnici fokus grupa su naveli ključne događaje, koji determinišu savremenu istoriju odnosa Srba i Albanaca:

- Odnosenje Ustava 1974. godine kojim je Kosovo dobilo status pokrajine u SFRJ,

- Demonstracije na Kosovu tokom 1981. godine,
- Ukidanje autonomije Kosova,
- Ratni sukobi na Kosovu i NATO intervencija
- Proglašenje nezavisnosti Kosova

- *Stav prema aktuelnom stanju međunacionalnih odnosa Srba i Albanaca*

Aktuelno stanje je plod prošlosti, koja je značajno uticala na izgradnju slike Srba i Albanaca jednih o drugima. Naime, učesnici fokus grupa su ukazali da se odnosi Albanaca i Srba odvijaju na dva nivoa.

Prvi je personalni, odnosno lični. To je situacija gde postoji prijateljska ili poslovna ili neka druga vrsta odnosa između Srba i Albanaca. Takav, lični, odnos je nešto što se javno ne promovise, već ostaje na margini vidljivosti, a ne retko u potaji.

Drugi nivo je kolektivni koji se bazira kolektivnim slikama u glavama Albanaca i Srba, koji su plod istorije netrpeljivosti Albanaca i Srba. Kolektivni nivo odnosa Srba i Albanaca poništava sve ono što je nastalo na ličnom nivou. U takvom ambijentu se šire pozitivne slike o „sebi“ i negativne o „drugom“.

Tako Albanci, koji su bili učesnici fokus grupa, sebe vide kao vredne, moralne koji drže reč, jer daju besu, humane, tolerantne (imaju tri konfesije), obrazovane u populaciji mladih.

Što se tiče problema, koji se tiču odnosa Albanaca i Srba učesnici fokus grupa su istakli generalno nepoznavanje ova dva naroda, odnosno da Srbi i Albanci žive jednih pored drugih, a da se ne poznaju. Pored nepoznavanja, koje je plod kako medijskog, tako i obrazovnog sistema, Albanci su naveli problem obrazovanja na adekvatnim udžbenicima i problem brisanja iz javnih registara državljana u opštinama Medveđa, Preševo i Bujanovac.

Kod pojedinih učesnika postoji svest da dok se ne reši pitanje odnosa Kosova i Srbije, da se ne može očekivati napredak u položaju Albanaca u Preševskoj dolini, koja faktički zanemarena od strane Srbije, na način kao da se sprema za „razmenu“ sa severom Kosova.

- *Stav o budućnosti međunacionalnih odnosa Srba i Albanaca*

Po pitanju budućnost odnosa Srba i Albanaca postoji nekoliko viđenja. Jedno viđenje glasi da treba napraviti teritorijalno razgraničenje Srbije i Kosova nakon čega bi postali članovi EU. Na taj način bi se stvorili uslovi za razne oblike saradnje Srba i Albanaca koji bi živeli u Srbiji i na Kosovu, ali i Albaniji.

Druga grupa učesnika je bila stava da unapređenje odnosa Srba i Albanaca se mora bazirati na priznavanju realnosti koja postoji, odnosno posvetiti izgradnji poverenja između Srba i Albanaca, smanjenju diskriminacije, razvoju ekonomske saradnje za šta su primeri srpska i kosovska Privredna komora, ali i kulturnoj saradnji posebno mladih. Ključni akteri koji mogu da donesu napredak na polju mira i stabilnosti su vlade Srbije, Kosova i Albanije

Fokus grupe Sever Kosova

Tri fokus grupe su organizovane na severu Kosova, sa ciljem prikupljanja uvida o međuetničkim odnosima i izazovima sa kojima se suočavaju zajednice Srba, Bošnjaka i drugih etničkih grupa u ovom području. Svaka sesija trajala je oko 60 minuta, a učestvovalo je ukupno 26 učesnika, među kojima su bili lideri zajednica, predstavnici organizacija civilnog društva, novinari, studenti, preduzetnici i zvaničnici lokalne samouprave. Diskusije su se fokusirale na istorijski i trenutni status međuetničkih odnosa, lična iskustva, stereotipe i konkretne preporuke za unapređenje komunikacije i poverenja među zajednicama.

Teme i ključni nalazi:

1. Istorijski i trenutni odnosi između Srba i Albanaca

- Učesnici su istakli istorijski obrazac zategnutih odnosa između Srba i Albanaca, koji je dodatno pogoršan skorašnjim političkim dešavanjima. Mnogi su naveli da je uspostavljanje aktuelne vlade na čelu sa Aljbinom Kurtijem označilo prekretnicu koja je pogoršala tenzije na severu Kosova.
- Porodične istorije i prethodna iskustva i dalje oblikuju percepcije, dok su nedavni događaji dodatno učvrstili negativna osećanja i sumnjičavost prema albanskoj zajednici.

2. Nepoverenje u vladu i institucije

- Nepoverenje prema kosovskoj vladi bila je česta tema, naročito među učesnicima iz srpske i bošnjačke zajednice. Ovo nepoverenje se pojačalo zbog, kako su učesnici opisali, ciljano usmerenih politika i akcija na severu Kosova. Ključna pitanja uključuju:
 - **Eksproprijacija zemljišta** u Zubinom Potoku i Leposaviću pojačalo je percepciju da vlada ugrožava egzistenciju lokalnih Srba, stvarajući osećaj nepravde i marginalizacije.
 - **Postupanje Kosovske policije i uslovi pritvora:** Mnogi učesnici su izrazili ozbiljnu zabrinutost u vezi sa ponašanjem policije, posebno u vezi sa hapšenjima kosovskih Srba i uslovima pritvora u kojima se oni nalaze. Izveštaji o zlostavljanju pritvorenika, a u nekim slučajevima i premlaćivanju tokom pritvora, dodatno su povećali strahove i urušili poverenje u ovu instituciju.
 - **Policijski inspektorat i međunarodni nadzor:** Poverenje u Inspektorat policije Kosova i međunarodnu zajednicu značajno je opalo, jer učesnici smatraju da ova tela nisu adekvatno reagovala na izveštaje o zloupotrebama i nedoličnom ponašanju kosovske policije.
 - **Seksualno uznemiravanje:** Izveštaji o uznemiravanju, naročito seksualnom uznemiravanju žena od strane albanskih nacionalista, predstavljaju značajan problem koji utiče na svakodnevni život i dodatno produbljuje nepoverenje.

- **Ekonomске prepreke:** Mere poput zabrane srpske robe, ograničenja upotrebe dinara, zatvaranja srpskih pošta i prestanka rada Banke Poštanske štedionice doživljene su kao namerni pokušaji da se sever Kosova ekonomski izoluje i poremeti svakodnevni život.

3. Uticaj nedavnih promena politika na lokalne zajednice

- Učesnici su izrazili zabrinutost zbog zatvaranja opštinskih kancelarija koje su radile po srpskom sistemu i percipiranog širenja novih, većinski albanskih institucija na severu Kosova. Ove promene su doživljene kao pokušaji smanjenja prisustva Srbije na Kosovu ali i ekonomskog uticaja na severu, pri čemu su učesnici ocenili da novi albanski biznisi (Misini i Hebs) često služe kao mesta provokacija lokalne srpske i bošnjačke zajednice.
- Izražena je zabrinutost zbog otvaranja novih albanskih preduzeća s ciljem marginalizacije srpskih preduzetnika. Učesnici su izrazili strah da će ovo otežati održavanje poslovanja i zajedničkog prisustva Srba i Bošnjaka.

4. Stereotipi i “slike u glavi”

- Duboko ukorenjeni stereotipi i dalje otežavaju međuetničke odnose. Učesnici su priznali da ovi stereotipi potiču iz istorijskih narativa (rata na Kosovu) i nedavnih negativnih interakcija, održavajući mentalitet „mi protiv njih”. Mnogi su napomenuli da ove stavove često podstiču političari, mediji, zajednički razgovori i svakodnevne tenzije među zajednicama.

5. Iskustva i percepcije u svakodnevnom životu

- Svakodnevni kontakti sa albanskim zajednicama opisani su kao napeti u poslednjem periodu, uz ograničen broj pozitivnih iskustava koja bi mogla ublažiti negativne predrasude. Nedostatak konstruktivnih ili mirnih interakcija održava ciklus međusobnog nepoverenja i razdvajanja.
- Učesnici su naglasili potrebu za pouzdanim izvorima informacija usmerenim na zajednicu kako bi se suzbile dezinformacije i predstavili uravnoteženiji narativi.

6. Predlozi za unapređenje komunikacije i deljenja informacija

- Učesnici su izrazili potrebu za sigurnim, neutralnim platformama za međuetnički dijalog radi promovisanja razumevanja i izgradnje poverenja. Predložene inicijative uključuju vanpolitičke sastanke zajednica, kampanje na društvenim mrežama usmerene na razbijanje štetnih stereotipa i zajedničke aktivnosti koje bi se bavile zajedničkim interesima.
- Kontinuirano su se pozivali na povećanu odgovornost vladinih akcija i snažnije uključivanje međunarodne zajednice, uz zahtev za većim nadzorom i intervencijama kako bi se pitanja rešavala na uravnotežen način i kroz dijalog.

Preliminarna zapažanja

- **Stereotipi i nepoverenje** ostaju veliki izazovi, pri čemu su učesnici naglašavali potrebu za inicijativama koje podstiču dijalog i razumevanje.
- **Istorijski narativi i nedavni događaji** snažno utiču na stavove zajednice, pri čemu su učesnici ukazivali na dugogodišnje probleme i aktuelne incidente kao faktore koji potkrepljuju ovakve stavova.
- **Institucionalno nepoverenje** je dominantno, naročito u vezi sa delovanjem kosovske policije, efektivnošću Inspektorata policije i percipiranom neaktivnošću međunarodne zajednice. Mnogi učesnici su izrazili frustraciju zbog nedovoljnog istraživanja i rešavanja incidenata zloupotrebe i ciljane akcije.

ANALIZA MEDIJSKOG IZVEŠTAVANJA

U okviru svog desetogodišnjeg praćenja medija, BIRODI se bavio medijskim izveštavanjem o Kosovu u medijima u Srbiji na nivou političara i Briselskim sporazumima, analize su pokazale zanimljive činjenice. Jedna od njih je da je u medijima u Srbiji kosovska strana, u tom periodu, predstavljena kao krajnje negativna sa narativom o separatizmu, terorizmu i kriminalnim aktivnostima. Sa početkom pregovora u Briselu, izveštavanje medija iz Srbije je postalo neutralnije, osim kada su u pitanju političari koji osporavaju taj sporazum.

U isto vreme na severu Kosova mediji su izveštavali o poboljšanju srpsko-albanskih odnosa, i činilo se da stvari idu napred, a građani su osetili olakšanje jer nije bilo njihove ili naše strane u priči.

Sa ciljem da se unapredi medijska situacija, kao i međusobna komunikacija između zajednica, analiza medija je fokusirana na postojeću percepciju nevećinskih zajednica jer su među temama u kojima dominira visoka politika i predstavljanje izjava zvaničnika građani kako većinske tako i manjinskih zajednica ostali po strani.

Rezultati analize medija doprineće boljem razumevanju postojećih stavova među građanima, imajući u vidu veliki značaj medijskog izveštavanja i informacija na sagledavanje društva u kome žive i razumevanje društveno-političkih procesa koji postoje.

Praćenje medija je sprovedeno praćenjem rada i informisanja javnih medijski servisa RTS i RTK live.

Monitoringom izveštavanja medija su obuhvaćeni:

- **Akteri** – osobe ili entiteti koji su govorili na odabrane teme
- **Teme** – Kosovo, odnosi Srba i Albanaca, Briselski sporazumi, nacionalni identiteti Srba i Albanaca, Sever Kosova, Preševska dolina (Bujanovac, Preševo, Medveđa)
- **Narativi** – načini predstavljanja tema ili aktera o kojima se izveštava
- **Argumentacije** – argumentacije koje su korišćene od strane novinara ili predstavljanih aktera
- **Epiteti** – epiteti koji se koriste kao ilustracije i argumentacije za iznete stavove
- **Izvori** – izvori informacija koji se navode u vestima (izjave građana, zvaničnika, saopštenja institucija itd.)

Monitoring izveštavanja Dnevnika 2 RTS-a

Analiza medijskog izveštavanja medija iz Srbije obuhvatala je izveštavanje u centralnoj informativnoj emisiji, Dnevniku 2, koji se emituje svakoga dana u 19.30h. Dnevnik 2 kao centralna informativna emisija daje dnevni pregled najvažnijih dešavanja na nacionalnom i međunarodnom nivou u periodu septembar i oktobar 2024. godine.

Događaji i tematske celine

U kontekstu analize koja obuhvata međusobne odnose Srba i Albanaca, odnosno pitanja od značaja za međusobnu saradnju, suživot i unapređenje međusobnih odnosa izdvojeni su sledeći događaji:

- Protesti Albanaca na Jugu Srbije
- Položaj pripadnika albanske manjine
- Lokalna politika u opštinama Bujanovac i Preševo i odnos sa izvršnom vlašću na centralnom nivou
- Spoljna politika – sastanci zvaničnika Republike Srbije, kao i političkih predstavnika Albanaca sa juga Srbije sa predstavnicima drugih zemalja
- Zatvaranje srpskih institucija na Kosovu
- Blokade srpskih institucija na Severu Kosova – Blokade institucija koje su započete 30.08.2024. su zauzele najviše prostora u izveštavanju u Dnevniku 2 Radio televizije Srbije, odnosno jesu tema o kojoj je kontinuirano i temeljno izveštavano tokom septembra meseca 2024. godine.

Protesti Albanaca u Preševskoj dolini

O protestima Albanaca sa Juga Srbije u okviru Dnevnika 2 na RTS1 nije izveštavano u posmatranom periodu.

Položaj pripadnika albanske nacionalne manjine

U Dnevniku 2 Radio televizije Srbije, tokom septembra i oktobra 2024. godine o temama koje se tiču položaja albanske nacionalne manjine nije bilo izveštavanja.

Istraživački tim je u razgovoru sa koordinatorom anketnog istraživanja i fokus grupa iz Bujanovca sastavio listu koja obuhvata nekoliko problema i događaja, koji se navode kao faktori koji doprinose nepovoljnom položaju albanske nacionalne manjine u Preševskoj dolini. Jedan od očekivanih problema je pasivizacija prebivališta, postupka koji je prepoznat kao problematičan jer je uočen značajan broj slučajeva pasivizacije prebivališta pripadnika albanske manjine u opštinama Bujanovac, Preševo i Medveđa. Drugi problem koji se često naglašava tiče se najavljenog vraćanja služenja vojnog roka koji „izaziva veliki strah i zbog čega će mladi Albanci napustiti zemlju“. Nedostatak udžbenika na albanskom jeziku se, takođe, navodi kao problem koji doprinosi odlasku mladih iz zemlje. Nepriznavanje kosovskih (visokoškolskih) diploma čini sastavni deo argumen-

tacije političkih predstavnika albanske zajednice kada govore o nepovoljnom položaju Albanaca, posebno mladih, i koji je jedan od faktora koji utiču na njihovu odluku o iseljavanju iz Srbije.

Monitoringom je ustanovljeno da ni jedan od navedenih problema nije bio prisutan u Dnevniku 2.

Lokalna politika u opštinama Bujanovac i Preševo i odnos sa izvršnom vlašću na centralnom nivou

Lokalna politika u opštinama Bujanovac i Preševo u analiziranom periodu nije bila predmet izveštavanja u Dnevniku 2 na Prvom programu RTS.

Spoljna politika – sastanci zvaničnika Republike Srbije, kao i političkih predstavnika Albanaca sa juga Srbije sa predstavnicima drugih zemalja

Dominantni narativ u izjavama koje mediji prenose kada izveštavaju o ovim događajima je zahvalnost za podršku i saradnju. U slučaju izveštavanja RTS u Dnevniku 2 u kome se prenose izjave zahvalnosti visokih zvaničnika Republike Srbije ambasadorima ili predstavnicima drugih zemalja.

U Dnevniku 2 visoki zvaničnici Srbije zahvaljuju kolegama iz inostranstva najčešće na „poštovanju teritorijalnog integriteta i suvereniteta Republike Srbije“, kao i učešću u snagama KFOR u periodu koji je izuzetno težak za srpski narod na Severu Kosova (primeri sastanci Marka Đurića sa Ambasadorom Finske u Srbiji, Aleksandra Vulina sa Sergejem Šojguom i Ministrom spoljnih poslova Kine na Samitu BRIKS u Kazanju, Aleksandra Vučića na mnogobrojnim sastancima tokom sastanaka na Samitu u Ujedinjenim nacijama, obraćanje Marka Đurića na sednici Saveta bezbednosti UN na kojoj je razmatran Izveštaj o Kosovu).

Epiteti i fraze koji se prenose iz izjava zvaničnika su „velika zahvalnost“, „doprinos poboljšanju i razvoju“, „podrška“, „očuvanje nacionalnog identiteta“.

Za srpske političare je važno isticanje međunarodne podrške u kako naglašavaju „izuzetnom teškom periodu za srpski narod“ i u nastajanjima za poboljšanje trenutno „izuzetno teškog položaja srpskog naroda“.

Zatvaranje srpskih institucija na Kosovu

Zatvaranja srpskih institucija na Severu Kosova je tema kojoj je posvećeno najviše vremena u Dnevniku 2 u odnosu na ostale analizirane teme.

U većini centralnih informativnih emisija na RTS izveštavano je o ovim događajima i njihovim posledicama na život Srba. Značajan broj dnevnika je u najavama najvažnijih vesti navodio informacije o zatvaranju opštinskih organa, filijala PIO fonda, centara za socijalni rad i ukazivao da zaposleni ne mogu da idu na svoje poslove, a da građani nisu u mogućnosti da ostvaruju svoja prava ili dobijaju potrebne dokumente.

Narativ u izveštavanju o ovim događajima je fokusiran na dva elementa – ugroženost srpskog stanovništva na Severu Kosova zbog uskraćivanja prava i neprimerenost ponašanja kosovskih institucija. Insistiranje na ugrožavanju prava Srba je dominiralo kako u novinarskim obraćanjima tako i u izjavama građana i zvaničnika iz Srbije.

Izveštavanje o ovoj temi je bilo sveobuhvatno i uključivalo je veliki broj aktera. U prilogima koji su se bavili problematikom zatvaranja srpskih institucija publika je imala priliku da čuje stavove građana Severa Kosova na koje se prvenstveno ove odluke odnose, predstavnike vlasti iz Beograda (Predsednik Srbije, predstavnici lokalnih vlasti iz 4 opštine na Severu Kosova, predstavnici institucija koje su zatvorene, udruženja građana i analitičara). Takođe, prenošene su i zvanične izjave predstavnika kosovskih vlasti i policije. Značajno vreme da govore o ovoj temi dobili su Aleksandar Vučić koji je u nizu izjava osudio aktivnosti vlasti iz Prištine, Petar Peković Direktor kancelarije za Kosovo i metohiju, Marko Đurić, ministar spoljnih poslova. Kroz razgovore sa predstavnicima drugih zemalja oni su ukazivali na negativne posledice ovih aktivnosti na građane, namere klovoskih vlasti da diskriminišu i otežaju položaj Srbima.

Građani su u informativnim emisijama imali priliku da predstave svoje viđenje situacije, odnosno da ukažu na probleme sa kojima se suočavaju od početka primene ovih mera. Zvaničnici iz Beograda su kroz najave paketa mera namenjenih podršci građanima ukazivali na svoju odlučnost u zaštiti njihovih prava, odnosno kroz proglašenja „područja posebne socijalne zaštite“ i obezbeđenja podrške pre svega za nezaposlene i starije građane.

Vlasti iz Prištine, prvenstveno Aljbin Kurti kao njihov reprezent, predstavljeni su u negativnom svetlu. Albin Kurti je od strane političara iz Srbije i lokalnih zvaničnika ocenjen kao glavni krivac, odnosno osoba koja je donela odluke o zatvaranju srpskih institucija sa namerom da diskriminiše srpsko stanovništvo.

Argumentacija koja je korišćena u ilustrovanju ugroženosti Srba tiče nemogućnosti da građani dobiju usluge i dokumenta koji su im potrebni, odnosno nemogućnosti da se na osnovu njih ostvaruje veliki broj prava poput zdravstvenih knjižica, usluga pomoći Centara za socijalni rad, kao i vremena i znatnih troškova koje građani imaju ukoliko moraju da odlaze u Rašku i tamo pokušaju da reše svoje probleme.

Ponašanje vlasti u Prištini, a pre svega Albina Kurtija kao Premijera tumači se kao predizborno delovanje, odnosno skretanje pažnje na sebe i dobijanje političkih poena kroz aktivnosti usmerene protiv Srba.

Epiteti koji su pratili izveštavanje su veoma naglašavali polarizaciju srpske i albanske strane. Kada se radi o građanima Severa Kosova o njima se govori kao o „žrtvama terora“, „ugroženima“, „stotinama zaposlenih koji nisu u mogućnosti da odlaze na svoje poslove“, ali se izražavao i optimizam kroz stavove da će „srpski narod opstati“ uprkos poteškoćama. Sa druge strane izjave političara su uključivale fraze poput „teror Prištine“, „atak na nas“, „Kurti ima nameru da očisti sve srpsko na Kosovu“, „idu mu izbori, nema uspehe pa ide ka Srbima“.

Izvori

“Premijer Miloš Vučević ponavlja kurti ima nameru da očisti Kosmet od Srba” - Dnevnik 2 - 06.09.2024. 00:04:30

“Suština je ovde da se svih ovih unazad četiri godine i svih prethodnih godina vrši strahoviti pritisak na sve što je srpsko ovde koje je ostalo da funkcioniše i da živi na Kosovu i Metohiji. Ovde nema sumnje da je klasičan politički proces, udar na institucije Republike Srbije.

Naravno, mi smo tu radili smo odgovorno u interesu našeg naroda, ovo je sada trenutno atak na nas, odnosno, nismo ovde problem mi kao pojedinci već je ovde suština koji da da da se svakodnevno vrši pritisak na srpski narod, da se zabranjuje sve što je srpsko," - Zoran Todić, Ppredsednik Privremenog opštinskog organa Leposavić - 06.09.2024. 00:03:15

"Premijer je izrazio zabrinutost zbog situacije na Kosmetu i terora kojem je srpski narod svakog dana izložen zbog nastojanja premijera privremenih institucija Albina Kurtija da etnički očisti južnu srpsku pkrajinu". - izveštaj sa sastanka sa ambasadorom Kube 24.09.2024. 00:13:25

DUŠAN RADA KOVIĆ

Analiza izveštavanja RTK live

Ovaj izveštaj se bavi analizom sadržaja medijskog izveštavanja RTK-a live o ključnim događajima na Kosovu u periodu od 1.9.2024. do 30.10. 2024. godine. Konkretno, predmet analize su bili događaji koji su se odnosili na Briselske pregovore, odnosno njegovu primenu u delu zatvaranja institucija koje su bile deo tzv srpskog sistema, hapšenja pripadnika srpske zajednice na severu Kosova i procesuiranje odgovornih za slučaj Banjska.

Tabela 13. Pregled medijskih događaja

Dijalog Kosova i Srbije u čorsokaku, proces je stagnirao
Lajčak najavljuje pripreme za naredni sastanak Bisljimi-Petković
Lajčak i Bisljimi razgovarali o punoj primeni Sporazuma
Lajčak: Vreme je da počne sprovođenje sporazuma o normalizaciji
Nova runda dijaloga između Kosova i Srbije 24. oktobra
U Briselu počeo zajednički sastanak EU, Kosova i Srbije
EU potvrdila: Sutra sastanak glavnih pregovarača u Briselu
Danas u Briselu novi sastanak dijaloga Kosova i Srbije
SD na godišnjicu Banjske pozvao Srbiju da počinioce privede pravdi
Teroristički napad u Banjskoj, Hovenijer: Počinioci treba da odgovaraju
EU: Srbija da privede pravdi počinioce napada u Banjskoj
Osmani: Bunjaku pao da bi dokazao da su granice ove zemlje večne
Ibiši: Teroristička grupa nije bila sama, imala je direktnu podršku Srbije
Policijska akcija u objektima ilegalne pošte na severu
EU: Zatvaranje pošti na severu, jednostran i nekoordinisan korak
Akcija na severu, američka ambasada: Razočarani jednostranim akcijama
Bisljimi: Pošta Srbije nezakonito delovala na teritoriji Kosova
Kosovska policija: Pušteni Arsenijević i Veljković

Akterska analiza pokazuje da je među 127 pominjanja aktera u analiziranim prilogima najviše bili prisutni građanani, odnosno Srbi koji žive na severu Kosova, Vlada Kosova, predstavnici srpske zajednice na nivou Kosova, građani albanske nacionalnosti koji žive na Kosovu. Vlada Srbije, Evropska unija i predstavnici srpske zajednice na lokalnom nivou.

Tabela 14. Zastupljenost aktera

Građani (Srbi koji žive na Kosovu)	18
Vlada Kosova	16
Reprezentanti srpske zajednice na nacionalnom nivou	16
Građani Albanci koji žive na Kosovu	16
Vlada Srbije	13
EU	11
Reprezentanti srpske zajednice na lokalnom nivou	9
Reprezentanti albanske zajednice na nacionalnom nivou	7
Policija Kosova	6
SAD	4
Međunarodni akteri (zbirno)	4
Predsednik Srbije	3
Stručnjak	2
Stranke Srba na Kosovu	1
Sudovi i tužilaštvo Kosova	1

Analiza tonaliteta izveštanja u prilogima govori da postoji svojevrsni balans na način da je srpska strana predstavljena na skoro pa jednako pozitivno (17 puta) i negativno (21 put). Skoro pa istoveran način izveštavanja je zabeležen na RTK live kada je u pitanju albanska stranka koja je u 17 puta bila predstavljane pozitivno, a 21 put negativno.

Postupanje novinara RTK live je bilo pasivno, a to znači da su u najvećem broju slučajeva prenosili ono što su izjavili javni funkcioneri i službenici bilo da se radi o predstavnicima uslovno rečeno srpske ili albanske strane.

Majska analiza izveštavanja Radio televizija Kosova i Radio televizije Srbije o društveno-političkom životu Srba na severu Kosova i Albanaca u Preševskoj dolini

Metodološki i pojamovni okvir istraživanja

Analiza izveštavanja Radio televizija Kosova⁷ i Radio televizije Srbije⁸ u delu centralnih informativnih emisija o društveno-političkom životu Srba na severu Kosova i Albanaca u Preševskoj dolini za osnovu ima analizu izveštavanja ova dva javna medijska servisa o događajima koji su obeležili maj 2025. godine. U okviru analize biće prikazana:

- Akterska analiza, odnosno analiza aktera koji su bili posredno ili neposredno predstavljeni u analiziranim priložima sa idejom da se vidi kakva je društvena i politička inkluzivnost izveštavanja posmatranih medija;
- Tematska analiza, odnosno pregled vizura događaja od strane novinara i urednika na Radio televiziji Srbije i Radio televiziji Kosova;
- Argumentacijska analiza, odnosno analiza izvora, stavova i činjenica, koje su novinari koristili u analiziranim priložima;
- Narativna analiza, koja je bila podeljena na:
 - Etnonacionalne narative, koji u fokus stavljaju etničke identitete albanske i srpske zajednice kao prioritetni identitet, odnosno u slučaju pripadnika srpskog i albanskog naroda kao prioritetni identitet stavlja se etnička pripadnost;
 - Ustavno-patriotske narative, koji u fokus stavljaju pravno-političke identitete, tj. društvo, asocijacije, deo Srbije i Kosova kao države u kojima građani žive i/ili identitet koji su vezani za državljanstvo, profesiju ili politički angažman.
 - U okviru ova dva narativa imamo i podnarative, koji kroz karakterologiju opisuju odnos prema drugoj etničkoj zajednici, a koji su podeljeni na negativne (konfliktna), neutralne (toleratna) i pozitivne (saradljive) odnose.
- Postupanje novinara, odnosno kakvo je izveštavanje novinara sa idejom da se vidi da li su aktivni i ili pasivni akteri u analiziranim priložima i u kojem smislu: puko prenoše informacije, objektivno informišu poštujući pravilo druge strane, zagovaraju rešenje, propituju i analiziraju ili pak promovišu, odnosno bave propagandom, koja ponekad uključuje i govor mržnje.

7 <https://www.rtklive.com/srpski/?id=2>

8 www.rts.rs (monitoring medijskih sadržaja tokom trajanja Dnevnika 2)

Nalazi istraživanja

U Tabeli 15 nalazi se lista događaja koja je sačinjena praćenjem medija od strane istraživačkog tima. Događaji obuhvataju izjave političara iz Srbije i EU, odnosno događaji koji su plod postupanja državnih institucija ili organizacija civilnog društva, ili političkih partija ili verske zajednice ili etničke zajednice ili nekog drugog društvenog aktera.

Tabela 15. Lista analiziranih događaja

1.5. Vučićeve izjave o Kosovu
3.5. Deseti pokušaj konstituisanja parlamenta Kosova
7.5. Vučićeva izjava o Kosovu
8.5. Konstituisanje parlamenta Kosova
14.5. Sastanak ministara spoljnih poslova u Luksemburgu
Zatvaranje ustanove za sport i omladinu, sportska sala Mitrovica
15.5. Sever Kosova – zatvaranje institucija
Hapšenje u Zvečanu, optužbe za ratne zločine
Zatvaranje institucija na severu Kosova
16.5. Vučieva izjava
Policija Kosova zatvorila filjalu Nacionalne službe za zapošljavanje
Protest zbog zatvaranje sportske sale
17.5. EU poziva Kosovo da prekinu sa zatvaranjem službi na severu Kosova
18.5. Telekom Srbija idu u SAD rešavanje problema nemogućnosti da dobiju treću licencu
19.5. Vatikan – novi Papa, odnos prema Kosovu
20.5. Zatvaranje edukativnog centra Crvenog krsta Gazivode
21.5. Upozorenja na kršenja ljudskih prava Srba na Kosovu
Gašenje institucija
Komunalno preduzeće Štrpce
22.5. Direktor BIA – analizirana bezbednosna situacija i na Kosovu
Vučićeva izjava o ZSO
Privedena, pa puštena tri mladića
Vatikan ne priznaje Kosovo
23.5. Kaja Kalas obišla sever Kosova
24.5. MUP izdao nalog za hapšenje policajca, koji je davio maturanta
25.5. Policijski inspektorat naložio zastragu zbog incidenta sa maturantom
26.5. Dve godine od postavljanja albanskih gradonačelnika u opštinama na severu Kosova
27.5. Suđenje u Prištini osumnjičenima za napad na Izbornu komisiju 2022. Godine
Stanovi za raseljene u Leposaviću – problemi, neke porodice moraju da se isele
29.5. Spasovdan u Prizrenu
Vučićeva izjava
Objekat Pošte u Priluzju
Bezbednost na Kosovu – prekoračenje ovlašćenja policije, seksualno uznemiravanje srпкиnja na severu Kosova

30.5. Konferencija za medije Todić – gašenje institucija, o prištinskim vlastima, egzodus Srba
31.5. Drugi nacionalni simpozijum, zdravstvenih radnika u Gračanici
Protest sedamnaest porodica u selo Lešak, od opštine Leposavić dobili najave da će biti iseljeni iz nelegalno izgrađenih kuća
Suđenje četvorici Srba za teroristički napad na prostorije Izborne komisije u Mitrovici 2022. godine
Usvajanje izveštaja Tonina Picule o napretku Srbije u EU integracijama
Izjava Ane Brnabić sa Samita predsednika parlamenata EU država
Slava opštine Leposavić Sv. Vasilije Ostroški
Sveti arhijerejski sabor - podsećaju međunarodnu zajednicu na stradanje pravoslavnih hrićana u svetu i na Kosovu
Eparhija Raško-prizrenska podnela krivičnu prijavu zbog provale u crkvu kod Podujeva
23.5. Policajac iz kosovske policije nasrnuo na srpskog maturanta
Suđenje Srbinu za maltretiranje albanskih civila, presudu poništio Apelacioni sud
Međunarodna vojna vežba DEFENDER
Upad u sportsku halu i Sportsko-turističku organizaciju u Leposavicu
SANU dodela nagrada za poeziju
Sastanak Vučića i američke kongresmenke
26 godina od bitke na Paštriku

Kada se kao kriterijum uzmu navedeni događaji, u uzorak posmatranih priloga ušlo je 62 priloga. Od toga na Radio televiziji Srbije predmet analize bilo je 53 priloga, što je 85% ukupno analiziranih priloga, dok je na Radio televiziji Kosova analizirano (samo) 9 priloga što je 15% od ukupno analiziranih priloga.

Akterska analiza

Kada se pogleda akterska struktura dolazi se do nalaza da u priložima, koji su emitovani na Radio televiziji Srbije, među najzastupljenijim akterima su bili: policija Kosova (13 puta), stručnjaci (11 puta), građani, odnosno Srbi, koji žive na severu Kosova, (9 puta), dok po osam puta su kao akteri navedeni: predsednik Republike Srbije, Vlada Kosova, i EU. Reprezenti albanske zajednica u Srbiji na nacionalnom nivou su bili prisutni pet puta, a reprezentanti albanske zajednica na lokalnom nivou, konkretno Preševske doline bili su tokom maja 2025. godine tri puta prisutni u programima Radio televizije Srbije.

Aktersku strukturu na Radio televiziji Kosova su činili: reprezentanti srpske zajednice na nacionalnom nivou Kosova, reprezentanti srpske zajednice na lokalnom nivou i Vlada Kosova po devet puta, stranke Srba na Kosovu (osam puta), ali i reprezentanti albanske zajednica u Srbiji na nacionalnom nivou (6 puta), odnosno reprezentanti albanske zajednica na lokalnom nivou (5 puta).

Tabela 16. Akterska struktura analiziranih priloga na RTS-u i RTK-a live

	TV		Total
	RTS	RTK	
Vlada Srbije	4	3	7
Kancelarija za Kosovo i Metohiju	3	0	3
Predsednik Srbije	8	1	9
Narodna skupština Srbije	2	0	2
Reprezentanti albanske zajednice na nacionalnom nivou	5	6	11
Reprezentanti albanske zajednice na lokalnom nivou	3	5	8
Verske zajednice Albanaca	1	0	1
EU	8	2	10
SAD	3	0	3
Rusija	2	0	2
Vlada Kosova	8	9	17
Premijer Kosova	1	4	5
Reprezentanti srpske zajednice na nacionalnom nivou Kosova	3	9	13
Reprezentanti srpske zajednice na lokalnom nivou	1	9	10
SPC	5	0	5
Civilno društvo Srba na Kosovu	3	4	7
Stranke Srba na Kosovu	6	8	14
Srbi javne ličnosti na Kosovu	0	2	2
Samoopredeljenje	5	0	5
Međunarodni akteri (zbirno)	7	0	7
Sudovi i tužilaštvo Kosova	3	0	3
Advokat	1	0	1
Građani (Srbi koji žive na Kosovu)	9	0	9
Policija Kosova	13	0	13
Zamenica direktora Nacionalne službe za zapošljavanje u Kosovskoj Mitrovici	1	0	1
Poslanik u Narodnoj skupštini Srbije	1	0	1
Stručnjak	11	0	11
Građani Albanci, koji žive na Kosovu	1	0	1
Načelnik Generalštaba	1	0	1

Tematska analiza

Što se tiče tematske strukture koja je predstavljena u Tabeli 3. u analiziranim programima Radio televizije Srbije najviše je prostora dobila bezobalna tema "Položaj Srba na Kosovu" (8 puta). Na drugom mestu sa sedam puta su uopštena obraćanja predsednika Republike Srbije, Aleksandra Vučića o politici Srbije u svetu iz vizure Kosova. Na trećem mestu sa pet puta pominjanja je izostanak konstituisanja Skupštine Kosova.

Radio televizija Kosova se tokom maja 2025. godine najviše bavila temom preuzimanja kontrole nad privremenim institucijama, koje su bile u sistemu Srbije (u Leposaviću, Severnoj Mitrovici, Zubinom Potoku). Iza toga su izjave predstavnika kosovskih vlasti o incidentu sa učenikom u Severnoj Mitrovici, izostanak konstituisanja Skupštine Kosova (po dva puta), ali i teme hapšenja zbog sumnje za ratni zločin na severu Kosova, EU zabrinutost zbog akcija na severu Kosova, sastanci premijera Kurtija sa EU zvaničnicima.

Tabela 17. Tematska struktura analiziranih priloga na RTS-u i RTK-a

	TV		Total
	RTS	RTK	
Ponovo prekinuta konstitutivna sednica Skupštine Kosova	5	1	6
Propao i 24. pokušaj konstituisanja skupštine Kosova	1	1	2
Zatvorena paralelna kompanija JKP 'Vodovod Ibar' u Severnoj Mitrovici	1	1	2
Kosovske vlasti preuzele kontrolu nad još jednim objektom u Leposaviću	0	1	1
Hapšenje zbog sumnje za ratni zločin na severu Kosova	1	1	2
EU zabrinuta zbog akcija na severu	2	1	3
Policija asistirala u preuzimanju objekta u Zubinom Potoku	1	1	2
Zatvorena Nacionalna služba za zapošljavanje u Severnoj Mitrovici	1	1	2
Kurti na radnoj večeri izneo zahteve Kaji Kalas	0	1	1
Kalas posetila KFOR, sastala se sa Barduanijem	0	1	1
Hodža: Na vratu učenika bila je crvena boja markera, a ne krv	0	1	1
Musliju: Defile maturanata u Severnoj Mitrovici nije slavlje već provokacija	0	1	1
Rašićeva partija osudila incident sa maturantima i zatražila istragu	0	1	1
Vučić pričao o politici u Srbiji i u svetu	7	0	7
Suđenje optuženim Srbima	3	0	3
Položaj Srba na Kosovu	8	0	8
Obeležavanje verskih praznika na Kosovu	2	0	2
Zatvaranje ustanove za kulturu i sport Kosovski božur	1	0	1
Članstvo Kosova nije stavljeno na dnevni red sednice Saveta Evrope	1	0	1
Da li će novi Papa menjati stav prema Kosovu	2	0	2
Zatvaranje edukativnog centra Crvenog krsta	1	0	1
Položaj MTS na Kosovu, pokušaj da se dobije treća licenca za operatera	1	0	1
Eparhija Raško-prizrenska podnela krivičnu prijavu zbog provale u crkvu	1	0	1
Zatvaranje srpskih institucija	9	0	9
Privedena pa puštena tri mladića srpske nacionalnosti, jer su im u kolima nađeni plakati	1	0	1
Poseta Kaje Kalas severu Kosova	1	0	1
Nasrtaj policajca na srpskog maturanata	3	0	3
Vojni analitičar govori o tretmanu kosovskih snaga tokom vežbe 2023 godine	1	0	1
Kultura - dodela nagrada	1	0	1

Argumentacijska analiza

Za razliku od Radio televizije Srbije, koja je imala veći broj priloga od Radio televizije Kosova, te je argumentacija bila raznovrsnija, koja je bila oličena u prisutnosti javnih funkcionera (7 puta), stručnjaka (7 puta), građana (pet puta) i predstavnika stranaka (3 puta). U priložima o srpskoj zajednici novinari Radio televizije Kosova su se oslanjali na izjave javnih funkcionera i javnih službenika sa Kosova.

Tabela 18. Argumentacija u izveštavanju o srpskoj zajednici analiziranim priložima na RTS-u i RTK-a live

	TV		Total
	RTS	RTK	
Izjava javnih funkcionera	7	2	9
Izjava službenika	1	2	3
Izjava partijskog aktera	3	0	3
Izjava građanina	5	0	5
Izjava stručnjaka	7	0	7
Izjava međunaodnog aktera	2	0	2
Izjava predstavnika civilnog društva	1	0	1
Međunarodni akti	1	0	1
Studije	1	0	1
Istorijske činjenice	3	0	3
	28	2	30

Istovetan zaključak se dobija kada se predstavi izveštavanje o albanskoj zajednici, koje je predstavljeno u tabeli 5.

Radio televizija Srbije je imala raznovrsniji spektar argumenata koji su se ogledali pre svega u izjavama stručnjaka (11 puta), izjavama javnih funkcionera (10 puta) i partijskih predstavnika i građana po četiri puta.

U izveštavanju o albanskoj zajednici u Srbiji Radio televizija Kosova je kao argumentaciju koristila predstavnike političkih strankaa Albanaca (3 puta), po 2 javnih službenika, međunarodnih aktera, predstavnika civilnog društva i same međunarodne akte.

Tabela 19. Argumentacija u izveštavanju o albanskoj zajednici analiziranim priložima na RTS-u i RTK-a

	TV		Total
	RTS	RTK	
Izjava javnih funkcionera	10	1	11
Izjava službenika	8	2	10
Izjava partijskog aktera	4	3	7
Izjava građanina	4	0	4
Izjava stručnjaka	11	1	12
Izjava međunaodnog aktera	3	2	5
Izjava predstavnika civilnog društva	1	2	3
Međunarodni akti	0	2	2
Studije	2	0	2
	37	8	45

Narativna analiza

Predmet analize su bili i narativi o poimanju nacionalnog na kontinumu etnonacionalizam – ustavni patriotizam, odnosno konfliktno, tolerantno i saradljivo.

Kada je u pitanju srpska zajednica na Kosovo ona je u analiziranim priložima u Dnevniku 2 Radio televizije Srbije predstavljena kao ustavno-patriotska tolerantna (Srbe kao građane Republike Srbije, dok su srpsku zajednicu novinari Radio televizije Kosova predstavila kroz konfliktni ili tolerantni etnonacionalizam (Srbi kao pripadnici nacionalne zajednice koja živi na Kosovu).

Tabela 20. Narativ u izveštavanju o srpskoj zajednici analiziranim priložima na RTS-u i RTK-a

	RTS	RTK
Etno-nacionalno-konfliktni	1	3
Etno-nacionalno-toleratni	4	3
Etno-nacionalno – saradnja	3	0
Ustavno-patriotski – toleratni	9	0
Ustavno-patriotski - saradnja	2	0
	19	9

U izveštavanju o albanskoj zajednici na Radio televizije Kosova imamo prisutnost ustavno-patriotsko – konfliktnog narativ (Albanci kao građani Republike Srbije), odnosno etno-nacionalno-toleratnog (Albanci koji žive u Srbiji kao priladnici albanske zajednice), dok na Radio televiziji Srbije imamo mešavinu ustavno-patriotsko – konfliktnog narativa (Albanci kao građani Republike Srbije), odnosno ustavno-patriotsko (Albanci kao građani Republike Srbije) – tolerantnog i etno-nacionalno-konfliktni (Albanci koji žive u Srbiji kao priladnici albanske zajednice).

Tabela 21. Narativ u izveštavanju o albanskoj zajednici analiziranim priložima na RTS-u i RTK-a

	RTS	RTK
Etno-nacionalno-konfliktni	10	1
Etno-nacionalno-toleratni	2	3
Etno-nacionalno – saradnja	2	0
Ustavno-patriotski – konfliktni	14	4
Ustavno-patriotski – toleratni	10	1
Ustavno-patriotski - saradnja	1	0
	39	9

Analiza je obuhvatila i postupanje novinara. Zaključak je da su i novinari Radio televizije Srbije i Radio televizije Kosova bili pasivni posmatrači u analiziranim medijskim sadržajima. I u slučaju srpske i albanske zajednice izričito dominiraju prenošenje informacija.

Tabela 22. Postupanje novinara

	Srpskoj zajednici		Albanskoj zajednici	
	RTS	RTK	RTS	RTK
Prenosi informacije	27	6	35	9
Podseća	1	0	0	0

Zaključak

Na kraju ćemo predstaviti zaključke ovog monitoringa medija. Iz analize događaja jasno se vidi da na društveno-političkom prostoru severnog Kosova i Preševske doline, gde žive Srbi i Albanci, još uvek postoji "postkofliktna" struktura događaja, koja u prvi plan stavlja ono što je se desilo tokom ratnih sukoba, odnosno sprovođenje aktivnosti koje treba da dovedu do mira. Konkretno, imamo događaje koji su odjeci (ne)primene u slučaju Kosova Briselskog i Ohridskog sporazuma, a u slučaju Srbije odustvo primene Briselskog i Ohridskog sporazuma, ali pre svega Plana od sedam tačaka. To za posledicu ima niska upoznatost javnosti sa navedenim dokumentima.

Kao posledica napred navedenog se javljaju dva narativa. Jedan je narativ o sprovođenju, odnosno primeni zakona (albanska strana), a drugi narativ je zatvaranje/rušenje institucija (srpska strana), što za posledicu ima stvaranje sve medijske realnosti čemu doprinosi činjenica da samih dokumenta (Briselski sporazum, Ohridski sporazum i Plan o sedam tačaka) nisu predmet javne debate i razgovora, odnosno nisu predmet mediskog izveštavanja i dijaloga. ako se čuva svest o "nama" i "njima" ili "našem" i "njihovom".

Dodatna otežavajuća okolnost je činjenica da su u komunikaciji dominiraju akteri iz sfere politike kao glavni akteri. Oni su ti koji dominantno kreiraju medijske sadržaje, dok su mediji ti koji su u ulozi "držača mikrofona" ili odašiljača poruka, što je neprihvatljiva pozicija javnih medijskih servisa čak iako se radi o centralnim informativnim emisijama.

I na kraju, mediji svojim izveštavanjem ne doprinose jačanju ustavno-patriotskog diskursa. Radio televizija Srbije Srbe sa severa Kosova čuva u pravno-političkom sistemu Srbije, mada ona za to nema institucionalno-normativne prepostavke, dok Radio televizija Kosova Srbe sa severa Kosova, drži na etnonacionalističkom nivou ne predstavljajući ih građanima Kosova sa svojim pravima.

S druge strane, Radio televizija Srbije Albance iz Preševske doline tretira kao svoje građane i pominje u ustavno-patriotskom diskursu, ali bez potrebnog nivoa medijske uključenosti i bavljenjem statusom ove nacionalne zajednice u Srbiju, odnosno Bujanovac i Preševo su u centralnoj informativnoj emisiji RTS-a spominjani su u kontekstu ekonomije i infrastrukture.

Slika srpske nacionalne zajednice, koju su videli naši monitori u programu Radio televizije Kosovo, se može u najvećoj meri svesti na građane Srbije koji su u svojevrsnom protestnom statusu i koji se bore za prava koja imaju Srbi na severu Kosova, a po Briselskom i Ohridskom sporazumu.

Suma sumarum, tako se čuva svet etnonacionalizma i sprečava tranzicija ka ustavnom patriotizmu.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na osnovu sprovedenog istraživanja javnog mnjenja i analize medija formulisali smo Matricu faktora i rešenja za unapređenje odnose Srba i Albanaca (u daljem tekstu Matrica).

Tabela 23. Matricu faktora i rešenja za unapređenje odnose Srba i Albanaca

	Faktori	Rešenja	
ZAJEDNICA	Etnonacionalizam	Ustavni patriotizam	DRUŠTVO
	Etnofiletizam	Saradnja i dogovaranje na interetničkom nivou	
	Ofanzivni militarizam	Saradnja i dogovaranje na interetničkom nivou	
	Strah, mržnja, prezir i nepoverenje	Empatija, humanost, solidarnost, poštovanje i poverenje	
	Umreženost na etno-nacionalnom i mesnom nivou	Umreženost na profesionalnom i poslovnom nivou	
	Medijska polarizovanost i niska informisanost građana	Medijska deliberacija	
	Nezadovoljstvo institucionalnim okvirom	Institucije koje su u funkciji prava, obaveza, interesa i potreba nacionalnih zajednica	
	Nezadovoljstvo kvalitetom života	Ostvareni pripadnici zajednica	
	Etnoteritorijalne isključenosti	Inkluzivne forme etničkih autonomija	
	ETNO ENKLAVA	DRŽAVA	

U priloženoj Matrici su popisani faktori aktuelnog odnosa Albanaca i Srba na severu Kosova i Preševskoj dolini, ali i dat pregled željenih stanja, odnosno rešenja koja predstavljaju sliku tranzicije od (etno)zajednice do (građanskog) društva koje je kadro da uspostavi državu kao institucionalno-normativni regulatorni okvir, koji se bazira na vladavini prava, integritetu institucija i slobodnoj javnosti. Zamišljena tranzicija predstavlja put od mehaničke ka organskoj solidarnosti, bazičnim okvirima, koji regulišu društvene odnose i identitete na nivou zajednice i društva.

U želji da Matricu učinimo više preciznom za svaku od navedenih dimenzija ćemo pojasniti i podsetiti na nalaze istraživanja.

Prva dimenzija Matrice se tiče prirode političkog identiteta građana koji se nalazi između etnonacionalizma i ustavnog patriotizma. Za razliku od etnonacionalizma, u čijoj osnovi je etnička identifikacija građana, ustavni patriotizam podrazumeva poštovanje ustava i iz njega proisteklih zakona, odnosno vrednosti i principa, kao što su demokratija, ljudska prava, vladavina prava i jednakost pred zakonom. Istraživanje je pokazalo da i kod Srba na severu Kosova i Albanaca u Preševskoj dolini dominira etnonacionalizam, koji je prepreka uspostavljanju ustavnog patriotizma, koji je legitimizacijski obrazac za uspostavljanje države sačinjene od vladavine prava, integriteta institucija i slobodne javnosti.

Druga dimenzija Matrice povezana je sa prvom i tiče se socijalnih identiteta građana, koji se nalaze na kontinuumu nasleđenih i stečenih identiteta. Nasleđeni identiteti su oni identiteti, koji se dobijaju od strane porodice i zajednice. Njihovo odbijanje predstavlja greh prema zajednici ili porodici. Najčešće se radi o identitetima koji se tiču etničke i verske pripadnosti. Nasuprot njima nalaze se stečeni identiteti, koje osoba stiče tokom života i karijere svojim samopregnućem. Istraživanje koje je sprovedeno govori o dominaciji nasleđenih, pre svega etnofiletističkih identiteta, koji u prvi plan stavljaju verski i/ili etnički identitet, a iza njih su ostali identitete, koji su vezani za region, grad i profesiju.

Treća dimenzija na nivou Matrice odnosi se na ofanzivni militarizam, tj. spremnost da se podrži rat kao sredstvo prekranja granica i ispravljanju nepravdi učenjinih prema "svom" narodu. Nasuprot ofanzivnom militarizmu nalazi se interetnička i međudržavna saradnja bazirana na članstvima u asocijacijama regionalnim i međunarodnim asocijacijama, tj. poštovanju međunarodnih standarda. Istraživanje je pokazalo prisutnost tendencija, u nešto većoj meri kod ispitanika sa prostora Preševske doline, da podrži ofanzivni militarizam.

Četvrta dimenzija se tiče emocionalne komponente odnosa između Albanaca i Srba između emocionalne bliskosti i udaljenost. Sprovedeno istraživanje govori o postojanju barijera, odnosno emotivnoj udaljenosti između Srba i Albanaca na prostoru Preševske doline, Severa Kosova, Kosova i Srbije.

Peta dimenzija Matrice se odnosi na socijalnu umreženost Albanaca i Srba. Na jednoj strani je lični nivo umreženosti, a na drugoj umreženost koja osnovu ima u profesionalnom, odnosno poslovnom povezivanju. Nalazi iz ovog istraživanja pokazuju da postoji povezanost na ličnom nivou, dok poslovna i profesionalna skoro da ne postoji.

Šesta dimenzija se tiče medijske komunikacije koja se nalazi s jedne strane između medijske neprofesionalnosti, odnosno prisutnosti propagande, koja jača etničku disancu i stereotipe i s druge strane medijske deliberacije u kojoj mediji istražuju, analiziraju, propituju i moderiraju dijalog između albanske i srpske strane. Analiza sadržaja je pokazala da postoji medijska podvojenost u većini medija, odnosno da su mediji na braniku etno-nacija, a ne novinarske profesije.

Sedma dimenzija se tiče funkcionlanosti institucionalnog okvira, koji ima zadatak da predstavlja i štiti interese pripadnika nacionalnih zajednica ili to ne radi. Istraživanje pokazuju da postoji nizak stepen zadovoljstva funkcionalnosti domicilnog institucionalnog okvira kada su u pitanju Srbi sa severa Kosova, odnosno Albanci iz Preševske doline.

Osma dimenzija se odnosi na stav o kvalitetu života, odnosno mogućnosti da žitelji Severa Kosova i Preševske doline zadovolje svoja prava koja imaju kao pripadnici nacionalne zajednice. Istraživanje je pokazalo da i u slučaju Severa Kosova i Preševske doline postoji natpolovično nezadovoljstvo kvalitetom života i mogućnostima ostvarivanja prava kao pripadnika nacionalnih zajednica.

Deveta dimenzija Matrice se tiče identifikacije pripadnika nacionalnih zajednica sa etničkim prostorom na kojem zajednica 'živi u većini', a što za posledicu ima etnoizolaciju i zatvarenju, umesto preferencije inklizivnih formi autonomije nacionalne zajednice. Istraživanje je pokazalo da kod ispitanika postoji preferencija ka etnoizolaciji.

Devet navedenih dimenzija u okviru Matrice predstavljaju analitički instrument za monitoring etničkih odnosa Srba i Albanaca, ali i društvenog konteksta u kojem albansko-srpski odnosi nastaju i razvijaju.

U osnovi instrumenta za monitoring je sociološki pristup koji u fokusu ima sagledavanje tranzicije od etno-zajednice ka (građanskom) društvu, koje ima potrebu za državom, koja počiva na vladavini prava, integritetu institucija i demokratska javnost.

Za razumevanje teorijskog koncepta srednjeg obima, koji nam služi da sakupljanje istraživačke nalaze sistematizujemo može da nam od koristi Analitička matrica integriteta demokratskog i autoritarnog društva, koja je nastala kao plod istraživanja integriteta. Njen nastanak ima za osnovu istu teorijsku osnovu, a od koristi je za sagledavanje logike prirode monitoringa.

U pitanju je podela na demokratsko društvo, koje je po svojim osobinama primer društva u čijoj osnovi je organska solidarnost, odnosno autoritarno društvo koje za osnovu ima mehaničku solidarnost. Pored navedene podele primetna je podela po principu autonomnosti i autoritarnosti, zatim formalnosti i procedure, naspram moći i samovolje, ali i subjektivnog u smislu aktivizma i individualizacije, odnosno objektivizacije u smislu pasivnosti i podređivanju kolektivnom.

Ova matrica, kao svaka je idealno tipski primer koji ne uključuje "sive" nijanse.

Tabela 24. Analitička matrica integriteta demokratskog i autoritarnog društva

	Integritet demokratskog društva	Integritet autoritarnog društva
Tip društvenog organizovanja	Asocijacije participacije	Zajednica lojalnosti i vođstva
Tip solidarnosti	Interesi	Emocije, tradicija
Regulator	Norma	Moć
Regulatorni okvir	Institucije	Volja
Donošenje odluka	Deliberacija na nivou javnosti	Oktroisanje od strane lidera ili moćne manjine
Vrsta izbora	Birajući izbori	Aklamativni izbori
Ko bira	Građanin	Podržavalac/Podanik
Koga biraju	Institucionalne reprezentante interesa	Lidere i/ili milenarističke pokrete
Komunikacija	Slobodni mediji	Industrija populizma

Preporuke

Za zajednice

1. **Promocija interkulturalnog dijaloga:** Organizovanje redovnih foruma, radionica i kulturnih događaja koji uključuju pripadnike obe zajednice.
2. **Jačanje profesionalnih veza:** Inicijative koje podstiču zajedničke poslovne poduhvate i umrežavanje na ekonomskom nivou mogu doprineti razbijanju stereotipa.
3. **Medijska pismenost i kampanje protiv stereotipa:** Edukativni programi o ulozi medija u oblikovanju stavova i kampanje koje promovišu objektivno i inkluzivno izveštavanje.

Za institucije

1. **Reforma obrazovnog sistema:** Integracija programa koji podstiču međukulturalno razumevanje, posebno u oblastima sa izraženim etničkim tenzijama.
2. **Podrška razvoju lokalnih institucija:** Obnova poverenja kroz transparentnost i uključivanje pripadnika manjinskih zajednica u rad institucija.
3. **Ekonomska integracija:** Programi subvencionisanja za zajedničke biznise i infrastrukturni projekti koji povezuju sever Kosova i jug Srbije.

Za međunarodne organizacije

1. **Monitoring medija i institucija:** Aktivnija uloga međunarodnih aktera u praćenju i izveštavanju o kršenju ljudskih prava i diskriminaciji.
2. **Finansijska i tehnička podrška inicijativama za pomirenje:** Podrška projektima koji ciljaju smanjenje etničkih tenzija kroz kulturu, sport i obrazovanje.

Dugoročni ciljevi

1. **Uspostavljanje „etničkog mosta“:** Kreiranje održivih partnerstava između ključnih aktera u regionu radi promocije stabilnosti i razvoja.
2. **Transformacija identiteta:** Prelazak sa dominantnih etničkih identiteta na građanski i profesionalni identitet kao osnovu za buduće odnose.

SADRŽAJ

O PROJEKTU	5
ISTRAŽIVANJE JAVNOG MNJENJA.....	6
Uzorak Preševska dolina.....	6
Uzorak Kosovo	7
Poimanje nacije	8
Društveni identiteti	12
Stav o ofanzivnom militarizmu	15
Osećanja jednih o drugima.....	17
Problemi i rešenja	23
IZVEŠTAJ FOKUS GRUPE	25
Metodološki okvir	25
Fokus grupe – Preševska dolina.....	25
Fokus grupe Sever Kosova	27
Preliminarna zapažanja	29
ANALIZA MEDIJSKOG IZVEŠTAVANJA	30
Monitoring izveštavanja Dnevnika 2 RTS-a	31
Analiza izveštavanja RTK live	35
Majska analiza izveštavanja Radio televizija Kosova i Radio televizije Srbije o društveno-političkom životu Srba na severu Kosova i Albanaca u Preševskoj dolini	37
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	46
Preporuke.....	49